

Мазмұны

КІРІСПЕ	6
1 САЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ МӘНІ	
1.1 Салық салу жүйесінің даму тарихы. Әлемдегі қазіргі салықтық жүйелер бағыттары.....	9
1.2 Қазақстан Республикасының салықтық жүйесінің құрылымы.....	14
2 ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІН БАСҚАРУ ЖӘНЕ ОНЫ ДҮНИЕЖҮЗЛІК САЛЫҚПЕН САЛЫСТЫРУ	
2.1 Салықтық қызмет актілерінің құқықтары мен міндеттері.....	17
2.2 Мемлекеттік бюджетті қаржыландырудағы салықтық түсімдердің рөлі.....	21
2.3 Шет елдердегі салықтар.....	26
3 ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ БАРЛЫҚ КЕЗЕҢДЕРІНДЕГІ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ РӨЛІ	
3.1 Салықтықтық реформаның бірінші кезеңіндегі Қазақстан Республикасының салық жүйесі (1992-1995 жж. маусым айына дейін).....	43
3.2 Салықтық реформаның екінші кезеңіндегі Қазақстан Республикасының салық жүйесі (1995ж. шілде айынан 2001 жыл аралығы).....	47
3.3 Салықтық реформаның үшінші кезеңі (2001 жылдан қазіргі уақытқа дейін).....	51

ҚОРЫТЫНДЫ	54
ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР	56

КІРІСПЕ

Салықтық жүйе мемлекеттік биіктің тиімді формаларының бірі болып табылады. Салықтар – бұл мемлекеттік табысының негізгі көзі ғана емес, бұл қоғамның барлық салаларына әсер ететін нарық түріндегі экономиканы басқару жүйесінің әрекеттегі әдісі болып табылады.

Салықтардың жалпы теориясы қаржылық ғылым шегінде өмір сүреді, бұл ғылым білімнің жеке саласы ретінде қалыптасуы 19 ғасырға жатқызылады.

20 ғасырда Дүниежүзілік соғысқа қатысқан мемлекеттердің көбінде қарыз ауырпалдығы білгеіді. Әскери шығындарды жабу үшін елдердегі өкімет басшылары салықтық қойылымдарды жоғарлатуға, жаңа салықтарды енгізу қажет болады. 20 ғасырдың 80 жылдарының екінші жартысында 90 жылдардың басында дүние жүзіндегі дамыған елдер салықтардың жеке түрлері бойынша ставкаларды төмендетуге салықтық заңдылықтың сақталуына бақылау жүйесін күшейтуге және оны бұзушыларға байланысты өкімшілік шараларды және экономикалық санкцияларға қатандатуға бағытталған салықтық реформалар жүргізді.

80 жылдары батыс елдерінде салықтық өзгерістердің табыстылық себебі ғылыми – техникалық прогресті тежеуші салықтық реттеу әдістерін шектеу, содан соң корпорациялар үшін өндірісті ғылыми – техникалық дамудағы жаңа бағыттарға қаражаттарды инвестициялауға салықтық ынталандыру жолын табу болды.

СССР құрамына кіретін кеңестік республикалар сияқты, Қазақстанның қаржылық жүйесі 20 ғасырда жалпы дүниежүзілік даму процесіне қарама қарсы бағытта эволюцияландырды. Ол салықтардан кәсіпорын табысын өкімшілік әдіспен алуға және ресурстарды бюджет арқылы қайта бөлуге көшті. Ақша қаражаттарын толық орталықтандыру және қаржылық мәселелерді шешуде кәсіпорындардың тәуелсіздігінің болмауы шаруашылық басшыларын жеке шешім қабылдаудан және 80-90 жылдары шет елдегі туындаған қаржылық дағдарысқа мүмкіндік берді.

Тәуелсіз Қазақстанның салық жүйесіне 14 жыл болды. Дамыған елдер өздерінің салық жүйесін құруда жіберген қателіктерін қайталауға тарих

бізге аз уақыт қалдырды, сондықтан қазіргі кезде бұл қанды тәжірибені өзіміздің істе қолданып жүрміз.

Бүгінгі күні салық жүйесі – бұл тек қана салықтар тізімі, олардың ставкалары, субъектілері, объектілері ғана емес. Бұл экономикаға әсер етудің күшті тетіктерінің жиынтығы, мемлекеттік бюджеттің тиімді формаларының бірі «Салықтар мемлекеттің өмір сүруін экономикалық сипаттауын бейнелейді» деп К. Маркс әділ көрсетеді. Салықтық жүйенің дұрыс құрылуына, салықтар мен ставкалар үйлесімділігі ұлттық экономиканың жағдайы, яғни Қазақстанның болашағына елеулі әсер етеді. Дипломдық жұбаның таңдалған тақырыбының көкейпестілігі көрсетіледі.

Жұмыстың негізгі мақсаты – қалыптасудың барлық кезеңдеріндегі елдің экономикасы үшін салықтық жүйенің маңызын, оның нарықтық өзгерістерге, экономикалық өсімге инвестицияларды тарту, кәсіпкерлікті дамытуға әсерін және дүниежүзілік салықтық жүйелерге әсерін анықтаумен сипатталады.

Ол үшін келесідегідей міндеттерін қойылады:

1. салықтық жүйе, оның құрылымы, сонымен қатар оның Қазақстан және басқа елдерде (1 бөлім) қалыптасу тарихы арқылы мәнін зерттеу.
2. ұлттық экономиканың қалыптасуының барлық кезеңде салық жүйесінің әсерін анықтау: салықтық реформаның бірінші кезеңі (1992 жылдан 1995 жылдың маусымына дейін); екінші кезең (1999 жылдың шілдесінен 1999 жылдың аяғына дейін); үшінші кезең (2000 жылдан қазіргі уақытқа дейін)(2 бөлім).
3. 2001 жылдың Қазақстан Республикасының Салық кодексі салықтық жүйені жетілдіруге әсерін анықтау.
4. Қазақстан Республикасының салықтық реформаларда шетелдік тәжірибенің қолданылуын анықтау.

Дипломдық жұбаның әдістемелік негізі Қазақстан Республикасының салықтық заңдылықтарының нормативтік актілері, Қазақстандық және шетелдік экономистердің оқулықтары, экономикалық сипаттағы оқулықтар, экономикалық сипаттағы кезеңдік басылымдар болып табылады.

1 САЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ МӘНІ

1.1 Салық салудың даму тарихы. Дүниежүзіндегі қазіргі салықтық реформалардың бағыттары

Салықтар – бұл ертеде пайда болған, мемлекетпен алынатын міндетті төлемдер. Тарихта бүгінгі күнде тек қана салықтың жеке түрлері жетті, яғни ертедегі мемлекеттердегі салықтар жиынтығы ретіндегі салық жүйесі туралы толық мағлұматты білмейміз. Салықтың ежелгі түрі – құдайы беру бес кітапта келесідегідей жазылған: «Ағаш жемістері және жердегі тұқымның әрбір ондығына құдай ие». Осыған байланысты салықтың алғашқы ставкасы табыстан 10 %-ы мөлшіт қызметкерлеріне берілді, кейінірек мемлекетпен алынатын салықтар пайда болды.

Салықтарды алудың әдістер мен формаларының дамуында үш ірі кезеңді бөліп көрсетуге болады.

Бірінші кезең – бұл көне әлемнен орта ғасырға дейінгі даму, мемлекеттің салықтарды жинау және анықтау бойынша қаржылық аппараты жоқ. Мемлекет тек қана алғысы келетін қаражаттарын жалпы сомасын ғана анықтайды, ал салық жинауды тайтпаға немесе қалаға жүктейді.

Екінші кезең (XVI – XIX ғасырдың басы) бұл елде мемлекеттік мекемелер жүйесі, оның ішінде қаржылық пайда болу, мемлекет қызметтердің бір бөлігін де мойнына алады: салық салу квотасын белгілейді, салық жинау процесін бақылайды.

Үшінші кезең – қазіргі мемлекет салықты белгілеу және жинау бойынша барлық қызметтерді және салық салудың өңделген тәртіптерінің бәрін өз қолына алады. Еліктің аймақтық ұйымдары мемлекеттің көмекшілік рөлін атқарады.

Алғашқы салықтар «аниқия» (көмек) деп аталатын, уақытша сипатта болды. Сонымен ерте Грекияда еркін азаматтар салықтар төлеген жоқ. Ертедегі Римнің алғашқы өмір сүру кезеңінде бейбітшілік уақытта салықтар

алынған жоқ, бірақ соғыс уақыттарында азаматтар табысына байланысты салықтар енгізілді.

Испанияда орта ғасырларда «Аль-Кабала» деп аталатын салыстың барлық түрлеріне 10 % салық енгізу аудандардың бос қалуына, яғни тонаушылық салықтарды төлегесісі келмеген тұрғындар, негізінен американдық колонияларға кетуіне әкел соқтырды. Батыс Еуропа тұрғындары өздерінің басшылар салатын салықтарын парасатты деп санады. Осы уақытта дұрыс салық саясаты патриотизмді тәрбиелейді. Испанияның Ұлы арнада кемелері Англияға жақындағанда, ағыпшындар испандықтармен соғыста жеңіске жету үшін қаржы жинады, себебі қатаң испандық салық жүйесі енгізілетінін және құлдықта болатындарын білді.

Англия мен Шығыс американдық колониялар арасындағы тәуелсіздік үшін соғыста халықтармен байланысты болды. Англияның американдық колонияларының тұрғындарына қалыптасу кезеңінен салықтық жеңілдіктер жасалған жоқ. Англия өздерінің американдық қол астына қарайтын колония тұрғындарын үнділерден қорғайтын әскерлеріне жағдай жасау мақсатында салықтарды жоғарылату қажет деп шешкенде соғыс басталып, Англия өзінің колонияларын жоғалтты. АҚШ өзінің тәуелсіздігін иеленді.

Қазақстан территориясында салықтар мен салық салудың дамуы өзіндік әдістемелік теориясына ие, бұл мүлкін көшпелі тайпалар көшпелі елдер халықтарға қарағанда меншік, айырбас және ақша формаларын ерте дамытады деген К. Маркстің тұжырымдамасына байланысты ағылшар.

Ертедегі орта ғасырлық (батыс түрік және түркеш қағанаты) мемлекеттің дамуы кезеңінде жеке меншік көрінгісі ретіндегі әскери міндеттілік туралы мәселе жазбаша мәселелерде шектелген. Соған қарамастан негізгі әскери міндеттіліктің бірі соғыстық (басқаша айтқанда «қан салығы») оған байланысты вассальды тайпалардың барлық еркектері – сюзерен тайпасының сұранымына енгізілгені белгілі. Құл-тайпалар бұл вассал-тайпалары, олар сюзерен тайпасынан тері, жүн түрінде алын төлеуге міндетті болды.

Қарағандықтар мемлекетінде маңызды әлеуметтік-саяси институт болып әскери тайпалық жүйе болып табылады. Хандар өздерінің жақындарына, бұрын мемлекетке төленетін, тұрғындардар жиналатын салықтарды иеленуге құқық береді. Бұл жағдай «икта» деп аталып, ал оны ұстанушы араб терминімен «мухта», немесе «иктадар» деп атады. Икта институты Қазақстанның оңтүстік және оңтүстік-шығыстың шаруашылық және саяси өмірінде маңызды роль атқарады. Икта мазмұны және иктадарлардың құқықтарын белгілеу нақты анықталады Низам-Аль-Мульканың «Иктасы бар мухта өзінің заңды салымын ғана жинауы тиіс, ал халыққа байланысты оларға ештеңе бұйрық берілмеген» деген сөзі айтқан (Сиясет-наме Низам-Аль-Мульканың жүзжылдығы XV ғасырдағы өзир басшылығы туралы кітап, Москва, 1949 ж. 34 бет).

Вақфтық жерлерден (мұжыпмандық дін басылардың жерлері) мемлекет пайдасына салықтар алынған жоқ. Отырықшы елдерден сыбағаластық алынды: жиналған алымның салық түріндегі белгілі бір бөлігі.

X-XII ғасырларда юмендақиялар институты кеңінен тарайды: ұсақ меншік иесі жерлерін басқа феодалдар мен шенеуліктердің зарлығынан сақтау мақсатына байларға қамқорлыққа берді, ол үшін белгілі салық мөлшерін төледі.

Салық салуда күрделі өзгерістер моңғол шапқыншылығы кезеңінде жүргізілді: олар бірінші болып орталықтандырылған мемлекеттік билік ұсынысын енгізді, сөйкесінше қазақ даласына да ортақ салық жүйесі енгізілді. Моңғолдар Қазақстан территориясында дифференциалды салықтар жүйесін бекітті: құлшыр-лан үйінің пайдасына салықтар, хардж-отырықшы аудандардың жер салығы, зекет-малдан салық, әскерді азық-түлікпен қамтамасыз ету үшін натуралды сипаттағы тағар салық, азариз-күтілген салық. Шыңғыс хан империясында тұрғындардың басшылығы өздерінің табыстарынан 10% мөлшерінде салық төлеуге мәжбүр болды. Зерттеушілер моңғолдармен белгіленген салықтың 20 түрін есептейді.

Қазақ қоғамының салық жүйесінде салықтың негізгі төлеушілері қарапайым көшпелі малшылар (шаруалар), жермен айналысушылар, қарапайым тұрғындар ұсақ саудагерлер және райаттар болды. Оларға көптеген салықтар мен алымдар төлеу міндеттемесі жүктелді: мал иелерінен - ұшыр, тоғар, баж, қараж.

Қазақстан территориясындағы салық жүйесінің келесі күрделі өзгерісі Ресей империясының қосылу кезеңінде жүргізілді. Территориялық-әкімшілік құрылымда және әлеуметтік-экономикалық дамудағы өзгерістер колониялық империя қажеттіліктеріне жауап беретін жаңа салық жүйесіне қабылдаумен негізделді. Отырықшылық өсімінің қарқынына қарамастан көшпенділер салық төлеушілердің негізгі тобы болып табылды. 1880 жылы олар 90,5 %, ал 1897 жылы -82% құрады. Қазақ тұрғындарынан мемлекеттік салық формасы ретінде күрделі алым болды (Жетісу мен Сырдария отбасында бір күрмеден -2 сом 75 тың, ал дала жерлерінде -3 сом). Бөкей ордасында салық салудың ерекше түрі қалыптастырылды. Мұнда ертеде алынатын зекеттен соғым (натуралды салықтар) – бірлік ақшалай жинаққа-малдан алымға көшірілді. Бұл көшпенділерді малдардан қолма-қол ақшалары бар орыс көпестеріне өсе арзанға сатуға мәжбүр етті.

Салық заңдылығы салықтарды алудың пропорционалды жүйесін әртүрлі топтардың материалдық қамтамасыздығын есепке алып енгізді. Бұл айдың белгіленген саяси сипаттама болды. Кейінірек қазақ әділсіз салық саясаты 1868 жылғы Торғай және Орал облыстарындағы қазақтардың көтерілісінің себептерінің бірі болды.

Қазақстандағы 1918-1920 жылдар кезеңі әскери коммунизм және азық-түлік диктатурасы саясатымен байланысты болды. Бұл саясат арнайы әскери күштермен жүргізіліп, кедей тұрғындардан асырғы азықтары

тартып алынды. Соның нәтижесінде аштық басталды. Мұндай «салықтық ауыртпалық» нәтижесі 1921 жылғы көтеріліс болды.

20-30 жылдардағы Қазақстан тарихы –үздіксіз қорлық тарихы: мал алу, отырқышылыққа көшуге күштеу, репрессия және аштық. Бұш көрсету саясатын іске асыру үшін мемлекет салықтық қарыз-ауыртпалығы Қазақстан ауылдарына түсті. Сонымен, 1927-1928 жылдары ауыл шаруашылық салығының шаруа қожалықтарына есептелген барлық соманың 33% қулақ шаруашылықтарын 4% ғана төледі.

Осы шаруашылық жылында ірі мал шаруашылығының 0,6% мал шаруашылығы салығының барлық сомадан 25% төледі. Дерекядағы бір шаруашылық орташа мөлшерде 239 сом, ал ауылда 323 сом төлеп отырды. Бұдан бөлек «өзіндік салық» деп аталатын, ауыл шаруашылық салығынан 4 есе көп салық енгізілді.

Салық салу нормасынан өсімі әсерінен шаруашылықтардың көп бөлігі қалаға кетті немесе табыс көздерін және қызмет түрлерін ауыстырды. Мал шаруашылығымен айналысушылар салық салу ауыртпалығын көтере алмай шет елдерге қашып кетіп жатты.

Қазақстанның салық жүйесі Совет өкіметінің салық жүйесі құрамында дамыды. Мұнда «дүниежүзіндегі бірінші салықсыз мемлекет» құруды көдегендіктен, салықтық жүйе теориясына жетік көңіл бөлінген жоқ. «Американы адам басына өнім өндіруден озамыз» ұраны бойынша тұрғындар жоғары салықтар төледі. Ауыл шаруашылығы нашарлап, 60 жылдары өндірістік дағдарыс басталды. Ашаршылық қаупін сезгеннен кейін ғана ел басшылары шаруа қожалықтарына салықтарды азайтты.

XX ғасырдың соңында Қазақстан тәуелсіз мемлекет болып табылды, ел алдында тиімді нарықтық экономиканы құру міндеті тұрды. Реформаларды дамытудың маңызды факторларының бірі салық саясаты болып табылады. Қазақстандық қаржылық ғылым алдында салық және салық салудың күрделі және ауқымды мәселесі, яғни жоғарғы тиімді дамыған салықтық жүйе құру міндеті тұр.

1.2. Қазақстан Республикасының салық жүйесінің құрылымы

Салықтық жүйе-қазіргі кездегі салықтардың ставкасы, төлеушілер, салық салу объектілері тәртібі, шарты, төлем мерзімі, есептелу әдістемесі, сонымен қатар әкімшілік жағдайлардың заңды белгіленген тізімі.

Сонымен қатар салықтар жүйесі –бірлік саясат шегінде, салықтық заңдылық шеңберінде іске асырылатын, бюджетке әртүрлі салық түрлерін және басқа да жан-жақты салықтық құрылым. Қазақстанда шаруашылықтың әлеуметтік және экономикалық негіздерінің қайта құрылысы жағдайында салықтық жүйе мен салықтық саясаттың ролі артуда. Бұл объективті түрде салықтар бұрынғы шаруашылық жүйеде мемлекеттік бюджетке табыстардың пассивті құралы болып табылған, ал

қазір басқарудың маңызды тетіктерінің бірі болып отыр. Көптеген экономистер салықтың фискальдіден басқа экономикалық (реттеушілік) тараушы, бақылаудың және әлеуметтік қызметтерін мойындайды. Сондықтан салықтың жүйе экономикадағы әртүрлі құрылымдарды күшейтуге немесе тежеуге мүмкіндік беретін, жалпымен қабылданған икемді механизм болып табылады. Сонымен қатар бүгінгі күнде салық салу жүйесінің сапасына ұлттық экономиканың дамуы байланысты.

Дамыған салықтық жүйе салудың келесі принциптерін есепке ала отырып құрылуы тиіс:

1) Салықтық ставка деңгейі салық төлеушілердің мүмкіндігін және табысын есепке ала отырып белгіленуі тиіс. Мүмкіндіктер бірдей болмағандықтан, олар үшін дифференциалды ставкалар қарастырылуы қажет. Бірақ одан басқа да ойлар бар. Прогрессивті салықты көп және тиімді жұмыс істейтіндерге салуға болмайды, яғни салықтық жүйе экономиканың дамуына және капиталдық салымдар өсіміне кедергі келтірмеуі тиіс. Сондықтан бұл нәтижені шешу кезінде өндіріске прогрессивті салық салу тиімділігін ескеру қажет.

2) Салық салу бір-ақ сипатта болуы тиіс. Бұл мүмкіндікті еске асыру мысалы ретінде кейбір елдерде салық ҚҚС-на ауыстырылып жаңа құрылған құрылым өндірісіне дейін бір рет қана салық салынады. Соған қарамастан Қазақстанда принцип бұзылуда, себебі ҚҚС салығы объектісіне жаңа құрылымның ақырлар, кедендік баж элементтері кіргізіледі.

3) Салықтарды төлеу міндеттілігі Салықтық жүйе салық төлеушіде жүктеменің күдігін туғызбауы тиіс. Сондықтан салық салу формаларын белгілеу кезінде қарапайым фирмаларды тандаған дұрыс. Сонымен қатар айыппұлдар жүйесіне байланысты елде салықтарды уақытылы төлемеу тиімсіздігі ойлары қалыптасуы қажет.

4) Салықтарды төлеу жүйесі және процедурасы салық төлеуші үшін қарапайым, түсінікті және ыңғайлы, алса салық қызметкерлері үшін тиімді болуы тиіс.

5) Салық жүйесі өзгермелі экономикалық жағдайға тез және икемді бейімделетін болуы тиіс.

6) Салық жүйесі құрылым ЖІӨ-ді қайта болуды қамтамасыз етуді және мемлекеттік экономикалық саясаттың тиімді құралы болуы тиіс.

7) Салық жүйесі жан-жақты болуы қажет.

8) Салық жүйесі салықтың негізгі түрлері бойынша салық ставкаларын басқа елдермен салыстырмалылығын қамтамасыз етуі тиіс. Экономикалық қатынастарда артықшылықтарды қамтамасыз етуі қажет, себебі жоғары ставкалар кезінде инвестицияларды тартуға кедергі жасалынады, ал төмен ставкалар кезінде табыстар капиталды экспорттер-елдердің бюджетіне ауысады.

Қазақстан Республикасының салық жүйесі күрделі құрылымға ие. Ол үш бөлімге тұрады:

Бірінші бөлім. Салықтық қатынастарды реттеудің заңды және нормативті базасы. 1991-1995 жылдар кезеңінде Қазақстан Республикасының 10 заңы боды, олардың ішінде негізгілерінің бірі «Қазақстан Салық жүйесі туралы» заңы. 1995 жылдан 2001 жыл аралығында салық қатынастарын «бюджетке салықтар және басқа да міндетті төлемдер туралы» заң күші бар. Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы реттейді. 2001 жылдың 1 шілдесінен Қазақстан Республикасы жаңа Салық Кодексі күшіне енді. Осыдан көрінетіндей, салық заңдылығы әмбебаптауға ұмтыла отырып заңдардың, нормативті актілер, нұсқаулар санын азайтуға тырысады.

Екінші бөлім. Салықтарды және бюджетке басқа да міндетті төлемдерді жинаушы ұйымдар. 1995 жылдан бастап, салықтарды алу бойынша қызмет Қазақстан Республикасы қаржы Министрлігіне беріліп, құрамына Қазақстан Республикасы Салық комитеті және Қазақстан Республикасы салық полициясының комитеті енгізілді. Кейінірек бұл қызметтер Қазақстан Республикасы табыстар Министрлігіне беріліп, құрамына Қазақстан Республикасының салық комитеті және салық полициясы (2001 жылы Қазақстан Республикасының Қаржы полициясы деп өзгертілді).

Үшінші бөлім. Салықтарды сүру әдістері мен формалары. Салық түрлері және бюджетке болса да міндетті төлемдер.

Өзіміздің тәжірибе болмаған жағдайда біз батыс елдер деңгейіндегі өңделген салық жүйелерін құру әдістерін қолданамыз.

2. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІН БАСҚАРУ ЖӘНЕ ОНЫ ӘЛЕМДІК САЛЫСТЫРУ

2.1. Салық қызмет ұйымдарының құрылымы мен міндеттері

Салық қызметінің міндеттері келесілерден тұрады:

1) Салық қызметінің ұйымдарына салықтарды және бюджетке басқа міндетті төлемдердің түсімінің толықтығын қамтамасыз ету, міндетті зейнетақылық төлемдерді уақытылы және толық аудару, сонымен қатар салық төлеушілердің салық міндеттемелерін орындауда салықтық бақылау жүргізу бойынша міндеттер крйылады.

2) Салық қызметінің ұйымдары өкілетті мемлекеттік ұйымнан және салық ұйымдарынан құралады.

3) Салық ұйымдарына аймақтық салық комитеттері, облыстар, Алматы және Астана қалалары бойынша салық комитеттері, аудан аралық салық комитеттері жатады. Арнайы экономикалық аймақ құрылған жағдайда осы аймақ территорияларында салық комитеттері құрылуы мүмкін.

4) Салық органдары тікелей сәйкес жоғары тұрған салық қызметі органына бағынады және жергілікті ұйымдарға жатқызылмайды.

5) Әкілетті мемлекеттік ұйым салық ұйымдарына басшылық жасайды.

6) Салық ұйымдарының басшылары әкілетті мемлекеттік ұйымның бірінші басшысымен тағайындалады.

Салық қызметінің ұйымдарының құқықтары:

1) Кодекспен қарастырылған нормативтік құқықтық актілерді өңдеу және бекіту;

2) Салықтық міндеттемелердің пайда болуы, орындалуы және тоқтатылуы бойынша мағлұматтар және түсіндірмелер беруге;

3) Кодекспен бекітілген тәртіпте салықтық бақылауды іске асыруға;

4) Қазақстан Республикасының заңды актілерімен белгіленген тәртіптерді

сақтай отырып салық төлеушінің салықтық міндеттемелерді орындаумен байланысты декларациялар және басқа құжаттарды, есеп берулерді, құнды қағаздарды, ақша қаражаттардың, металдарды, бухгалтерлік кітаптарды, ақшалай құжаттардың тексерісін жүргізуге;

5) Салық төлеушінің салық және бюджетке басқа міндетті төлемдерді есептеу және төлеу (ұстап қалу және аудару) бойынша әкілетті мемлекеттік ұйымдары белгіленген формаларға сәйкестігін, сонымен қатар салықтар мен бюджетке басқа да міндетті төлемдерді есептеу дұрыстығын және уақытында төлемін растайтын құжаттары талап етуге;

6) Қазақстан Республикасының заңды актілерімен белгіленген тәртіпке салық тексерістерін жүргізу кезінде салық төлеушіден салықтық құқық бұзушылықты растайтын құжаттарды талап етуге;

7) Орналасу жеріне байланысты салық салумен байланысты табыс алу мақсатында кез-келген объектілерді зерттеуге, салық төлеушінің мүлкіне тексеріс жүргізуге;

8) Қазақстан Республикасының Үкіметімен белгіленген тізім бойынша салық төлеушіден әкілетті мемлекеттік органмен анықталған тәртіпке электронды құжаттар түрінде мағлұмат алуға;

9) Тексерілетін салық төлеуші – заңды тұлға немесе жеке кәсіпкердің салық салумен байланысты мәселелер бойынша банктік шоттардың бар болуын және номерін Қазақстан Республикасының заңды актілерімен белгіленген талаптарды сақтай отырып, осы шарттардағы ақша қаражаттарының қозғалысы және қалдығы жөніндегі мәліметтерді тексеру.

10) Кодекстің ерекше бөлімінен қарастырылған жағдайларда салық төлеушінің салық міндеттемесін жаңама әдіспен анықтау;

11) Салықтық тексерістерге басқа мемлекеттік ұйымдардың мамандарын тартуға;

12) Қазақстан Республикасының заңдылығына сәйкес сотқа шағым жасауға;

13) Сотқа заңды тұлғаны жою жөнінде бұйрық беруге;

Салық қызметі ұйымдарының міндеттері:

1. Салық төлеушінің құқықтарын сақтауға;
2. Мемлекет қызығушылықтарын қорғауға, яғни салық төлеушінің салықтық міндеттемелерді орындауға салықтық бақылау жасауға, сонымен қатар жиназ зейнетақы қорларын міндетті зейнетақы төлемдерін ұстауға және уақытша аударуға; белгіленген тәртіпке салық төлеушілердің есебін, салық салу объектілерін және салық салумен байланысты объектілердің есебін, салық есептелуін және төленуінің есебін енгізуге;
3. Қабылданған салықтық есеп берудің формаларын толтыру тәртібін түсіндіруге;
4. Салықтық тексерістердің қатаң тәртіп бойынша жүргізуге;
5. Кодекс талаптарына сәйкес салықтық құпияны сақтауға;
6. Салық төлеушіге салықтық міндеттемені уақытша орындау бойынша және кодекспен қарастырылған жағдайларда ескертпе жасау;
7. Салық төлеушінің өтініші бойынша үш күн мерзімі ішінде салық міндеттемелерін орындау бойынша бюджетпен есеп айырысу жағдайы туралы оның есеп айырысу шотынан көшірме беруге;
8. Бес жыл мерзімі бойы салық және бюджетке басқа төлемдер төлеу бойынша салықтық міндеттемелерді орындау фактын растайтын салық төлеушіге берілетін қысқартылған көшірмелерінің сақтығын қамтамасыз етуге;
9. Мемлекет пеншіпгіне берілген мүлктің есебін сақталуын, бағалануын және өткізілуін тәртібін сақтауға, сонымен қатар оны өткізуден ақшалар бюджетке уақытша және толық түсуіне бақылау жасау;
10. Салықтық міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз ету әдістерін қолдану және Кодекске сәйкес еріксіз тәртіпке салық бойынша қаржыны алу;
11. Әкімшілік құқық бұзу туралы Қазақстан Республикасының Кодексіне сәйкес салық төлеушіге әкімшілік салықтар салу.

Салықтар тексеріс кезінде салықтардан және бюджетке басқа міндетті төлемдерден жалғару анықталған жағдайда салық ұйымдары сәйкес құқық қорғаушы ұйымдарға қысымыстық белгілері бар сәйкес материалдарды жалаң, Қазақстан Республикасының заңды актілеріне сәйкес процессуалды шешім қабылдауды талап етеді.

Салықтық қызмет ұйымдары, сонымен қатар Қазақстан Республикасының салық заңдылығымен қарастырылған басқа да міндеттемелді орындайды.

Салық заңнамасы Салық кодексінен және Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Мемлекеттік кіріс министрлігінің нормативтік құқықтық актілерінен тұрады. Бұл ретте, Қазақстан Республикасының Үкіметі мен мемлекеттік кіріс министрлігінің нормативтік құқықтық актілері қабылданатын мәселелер шеңбері де Салық кодексімен анық айқындалған.

Алайда, салық құқық қатынастары саласындағы барлық мәселелерді реттеуді қамтитын біртұтас нормативтік акті – Салық кодексін әзірлеу жөніндегі міндет мүлкін болмады, өйткені жариялану құқығындағы құқық

теориясына, оның ішінде салық құқық қатынастарына сәйкес құқықтық қатынастарды реттеу салық төлеушінің мемлекет алдындағы салық міндеттемесін орындаумен байланысты барлық рәсімдік сәттерді жіктел реттеуді талап етеді. Мәселен, салық міндеттемесін орындаудың осындай нысандары декларациялар, есеп айырысулар және салықтық есеп берудің басқа да нысандары болып табылады. Құқық теориясы бойынша заң актісіне жататын салық кодексі, яғни осы заңды іс-әрекетті реттеуі тиіс қоғамдық қатынастар қатынасшыларының құқықтары мен міндеттері құқық нормасын ғана белгілеуі тиіс. Декларациялар, есеп айырысулар нысандарын және салық есеп берулерінің басқа да нысандарын бекіту құқық нормасын белгілеу деп атауға болмайды, сондай-ақ сол уақытты олардың нысандарын бекіту мемлекет үшін де салық төлеуші үшін де міндетті болып табылады. Сондықтан салық кодексі Үкімет пен уәкілетті мемлекеттік органның нормативтік құқықтық актілерді бекітуін көздейді. Мәселен, салық есеп беруі нысандарын бекіту уәкілеттілік мемлекеттік органға берілген. Әдетте, салық есеп берушінің аталған нормалары уәкілетті орган – Қазақстан Республикасы Мемлекеттік кіріс министрлігінің бұйрығымен бекітіледі. Осындай жолмен, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік кіріс министрлігі мен уәкілетті нормативтік құқықтық актілері салық заңдарының құрамына енгізіледі.

Салық кодексі Салық кодексіне тікелей көрсетілген тек сол нормативтік құқықтық актілерді ғана бекітуді болмайды. Егер Үкімет немесе уәкілетті орган Салық кодексінде жоқ қандай да бір нысанды немесе нормативтік құқықтық актіні белгілемесе, онда мұндай нысандар немесе нормативтік құқықтық актілердің салық төлеушілер үшін міндетті мәні болмайды.

2.3. Мемлекеттік бюджетті қаржыландырудағы салықтық түсімдердің ролі

Шаруашылықтың нарықтың негізі жалпы өндірісті басқаруда экономикалық әдістерді қолдануды талап етеді, яғни бюджет түсімдерінің табыс жүйесі түбірімен өзгерт – ол салықтық төлемдер жүйесінен құралады, кәсіпорын мен бюджет арақатынасы құқықтық негізде заңмен реттеледі.

Бүгінгі күні шаруашылықтың нарықтық бастамасының салықтық жүйесі кәсіпкерліктің дамуына және төмен жалақы алатын тұрғындардың әлеуметтік қолдауына кедергі жасау жолында қызмет етеді. Салықтық жүйені іске асырудағы басты қағидалар қатарына жататындар:

1. Тікелей және жанама салықтардың үйлесімділігі, оның әртүрлі түрлерін қолдану, бұл салық төлеушінің мүлдік жағдайы мен алатын табысын санау мақсатында. Экономика дағдарыстық жағдай кезеңі туындағанда бюджет толтыру үшін сәйкесінше төменгі ставкамен және салық салынатын базаның кеңбігімен қаражат тарту көздері болу тиімді.

2. Салық салынуудың әлбебаптылығы, біріншіден шаруашылықтың қандай да болмасын ұйымдын – құқықтық жағдайына қарамастан шаруашылығын тиімді жүргізуі үшін барлық тәлеушілерге бірдей талаптар қойылуы, екіншіден салық төлеу кезінде табыс көзіне, шаруашылық кешеніне, экономикалық саласына қарамастан бірдей болуы;

3. Белгілі бір объектіге заңмен белгіленген кезеңде салықтың бір ғана түрімен алынды;

4. Салық салыну үлесі негізіндегі оның нақты ставкалық мөлшерін анықтауға ғылыми жағынан қарастырылуы, яғни субъектінің салық төлеуге табысының болуы оның қалыпта өмір сүруін қамтамасыз ету;

5. Табыс деңгейіне байланысты салық салушы ставкасының дифференциясы;

6. Ұзақ кезеу бойында қызмет ететін салық салыну ставкасының бірқалыптылығы және төлем аударуының қарапайымдылығы;

7. Салықтың жеңілдіктер жүйесін қолдану, олар кәсіпкерлік құралдарды инвестициялайтын процестерді ынталандыруы және әлеуметтік теңдікті қалыптастыру қағидасын, сонымен қатар азаматтардың күнелту міндетінің қалыптасуын қамтамасыз етуі;

Салықтың мемлекеттік басқару деңгейінде Бөлу: орталық және жергілікті салықтар. Бұл жағдайдың артықшылығы экономикалық процесті макродеңгейде реттеуде салықты қолданудың өзіндік тұжырымдаманы шығаруы болып табылады. Салықтың саясатпен және кәсіпкерліктің қаржылық жағдайы мемлекеттік реттеудің негізгі құралы болып табылады. Мемлекет келесідей негізгі мақсаттарды көздейді:

- А) экономиканың тұрақты өсу қарқынына жету;
- Б) негізгі тауарлар мен қызметтер бағасының тұрақтылығын қамтамасыз ету;
- В) еңбекке жарамды тұрғындардың жұмыспен қамтылуына жету;
- Г) тұрғындардың табысының белгілі бір міндеталды деңгейін қамту;
- Д) азаматтарды әлеуметтік қорғау жүйесін құру, біріншіден зейнеткерлерді, мүгедектерді және көп балаларды;
- Е) сыртқы экономикалық қызметтегі тұрақтылық.

Бұл мақсаттардың барлығына қол жеткізу мүмкін емес, егер баға өсе бастаса, оларды шектеуге және реттеуге шаралар жүргізу қажет. Бірақ базаларды шектеу экономикалық өсуді тежеп, жұмысбастылықты төмендетеді. Толық жұмысбастылыққа жететін болса, базалар жоғарылайды, сондықтан халықтың көп бөлігінің еңбекақысын жоғарлату керек, одан еңбек нарығындағы бәсекелестік төмендейді. Теутерім қатынасын табу – мемлекеттің экономикалық саясатының маңызды белгісі болып табылады.

Нарықтың шаруашылыққа тән экономикалық жүйелілік көмегімен салық алу, несиелендіру, инвестициялау, мемлекет жалпы қажеттіліктерді қанағаттандыратын шаруашылық қызметін жүзеге асырады.

Салықтар мен жинақтар жүйесі тек фискалды қызмет қана емес, жалпы өндіріске экономикалық әсер механизміне, оның құрылымы мен динамикасына, ғылыми техникалық прогрестің тез қарқынды дамуына әсер етеді. 2004 жылы мынадай жағымды тенденциялар күтілуде, оның себебі болып: КҚС ставкасы 16 %-дан 15-ке төмендетілді, әлеуметтік салықтың ставкасының 20 %-ға дейін төмендетілуі, мұнда салық дифференциалдық шкала бойынша салынатын база ұлғайған сайын ставка түсе бастайды. Салықпен жұмыс қаруының ынталандыруға немесе керісінше шектеуге, белгілі бір кәсіпкерлік саланың қызметінің дамуына әсер етеді. Және кәсіпорының өндірістегі айналым шығындарын төмендетуге алғы шарт құруға болады, ұлттық кәсіпорындардың әлемдік нарықта бәсекеге қабілетін жоғарылату болып табылады. Салық көмегімен протекциондық экономикалық саясат құру немесе тауарлық нарыққа бостандық қамтамасыз ету болып табылады. Салықтар мемлекеттік бюджеттің негізгі табыстарының бөлігі, ол экономикаға шығындар бойынша қаржылық әсер беруге мүмкіндік көрсетеді.

Мемлекеттің кеңейтілген ұдайы өндіріс процесіне қаржылық бюджеттік әсерінің негізгі бағыттары келесілер:

Біріншіден, кәсіпорындарды тікелей дотация немесе қайтарылатын несие беру арқылы субсидиялау;

Екіншіден, экономикаға мемлекеттік инвестициялау;

Үшіншіден, мемлекеттік сатып алу жүйесі арқылы тауарлар мен қызметтердің негізгі бөлігін дамыту, демек мемлекет нарықта тауарлардың ірі тұтынушысы болып табылады;

Төртіншіден, жергілікті салықтар мен салықтық жеңілдіктерді қосқандағы салықтық реттеулер.

Мұны жергілікті басқару органдары жанама көмек түрінде толықтырып отырады. Бұған сату бағасы кезінде немесе жер бөлігі мен ғимаратты сатып алғандағы немесе жалдағандағы аяқсідік төлемдерге жеңілдік көрсету, несиелік қамтумен, көпшілік қорларға қатысумен, өндірістік аймақ құруға көмек көрсету болып табылады. Әдетте өндірістік аймақтағы территориялар мен ғимараттар кәсіпорына тек қолайсыз қаржылық жағдайда ұсынылады. Онда жиі-жиі жергілікті шоттан шаруашылық қызметтің жаңа түрін дамыту мақсатында арнайы өндірістік ғимарат құрылысын жүзеге асырады. өрне ынталандыру шаралары үшін жергілікті салықтардан тұрақты немесе уақытша босату болып табылады.

Мемлекеттік және жергілікті өкіметтен экономикалық инфрақұрылымға қомақты ақша қаражаттарын тарту жүзеге асырылуда. Бұл салықтар табыс табуға бағытталмаған, бірақ жанама түрде және капитал табысының жоғарылауына әсер етеді. Шығындар ең алдымен құрылыс пен иеліктік қолдану техникасын қамтуға, байланыс желілеріне, өндірістің сумен қамту жүйесіне, тазарту үйлестіреттеріне, жер аумағын өндірістік құрылысқа дайындау болып табылады.

Дамыған елдердің салықтық саясаты жекеменшік капиталды тартуға бағытталған. Салықтық жеңілдіктердің ынталандыру әсерін кәсіпкерлік қызметті жанама түрде субсидиялық нысанында қарастыру қажет.

Экономиканы дамытудағы салықтың әсері тек ынталандыру үшін емес, тұрақтандыру үшін де қажет. Бұл қажеттілік өндірістің жоғары концентрациясы мен тұрғындары бар аудандардың дамуын реттеуге мүмкіндік туғызады. Тұрғындардың шамадан тыс концентрациясы мен шаруашылық қарқындылығы қоршаған табиғи ортаға, халық тұрғындарына, ресурспен қамтамасыз етілуіне және басқа да мәселелердің көбеюіне әкел соғады. Шаралар мазмұнын негізінде мемлекеттік және жергілікті басқару органдарының шаралары жағынан кәсіпкерлік қызметке қосымша салық салу немесе лицензиялау болып табылады. Мысалы, қосымша салық салу Нидерланды, Жапония тәжірибесінде қолданылады. Тұрақтандыру салықтары Германияда, лицензиялау бағыты Ұлыбританияда, Францияда, Италияда қолданылады. Мұнымен лицензиялауды жергілікті қосымша салық – лицензиялық жинақ түрінде қарастыруға болады. Жапонияда мәселелер негізінен жер салығының ставкасын өзгерту арқылы шешеді. Салықтың сол немесе басқа нысандарда көтерілу тиімділігі мен сенімділігі өте «ыстық» конъюнктураны ұстау үшін қажет. Басқа әдісі – салықтық жеңілдіктерді алып тастау.

Салықтық механизмді қолдану тиімділігі мемлекеттің ішкі салықтарының мәні, олардың қозғалу заңдылықтарын, қарама-қайшылықтарын ескеруге байланысты. Мемлекет салықтық саясатты өзгерте отырып, экономикалық дамуды ынталандыруға немесе тежеуге мүмкіндігі бар.

Салықтық реттеулер еліміздің экономикасын, өндіріс құрылымын, капитал жинаған, жеке тұтынушылықты қамтиды, яғни салықтық шаралар базистік қатынасты құрудың әмбебап құралы болып табылады.

Реттеудің басты бағыты – кәсіпорын мен кәсіпкерлердің сыртқы және ішкі қызметтерінің жалпы салықтық климатын құру және артықшылығы бар салалық бағыттардағы қаржылық ресурстар қозғалысына салықтың ынталандырумен жағдай жасау болып табылады. Теория жағынан салықтық реттеу кең ауқымды болуы мүмкін, бірақ өндіріс процесі салықтық механизм көрсеткендей бағыттарда дамымайды.

Нарықтың экономикада салықты теңбе-тең қолдануға ұмтылу керек. Мұндай концепция салықтық саясатта ұзақ уақытты күресті қарастырады немесе салық салу мәселері жиі өзгеріп тұратын болса, ол салық төлеушінің экономикалық мүдделеріне әсер етеді. Қозғалыс әлеуметтік-экономикалық дамуының өзгеруі салық реформасының өткізілу себебі болып табылады. Сондықтан мемлекеттің салықтық саясаты еліміздің экономикасы мен әлеуметтік кешенмен байланысты, әрбір салықтық реформаның негізгі қағидасы тұрақты салықтық жүйені құру болып табылады. Бірақ салықтық реформаның жеткен деңгей бағыттары этаптарында өзгеріп отыруы мүмкін, одан нақты шешілетін мәселе жойылады.

2.3 Шет елдердің салықтары

Батыс Еуропалық елдердің салық жүйесі өзара әріптес. Бірақ 80 жылдардың аяғынан тасмал жүргізіліп келе жатқан салықтық реформалар оларды жақындатады. Экономикалық бірігу қарқыны жалпыхалық шаруашылық байланыстардың кеңеюі бұл процеске әсер етеді. Көптеген елдерде салық жүйесі үш деңгейлік сипатқа ие. Әрбір елдің өзіндік ерекшеліктері бар, оларды қолдануға немесе анықталған қателіктерді жібермеу мақсаттарында ескеру қажет.

Қазіргі салықтық реформаның негізгі бағыттарын және себептерін қарастырайық. Салық жүйесінің қазіргі үлгісінің негізгі принциптері және оны нарықты экономика көмегімен реттеу 70 жылдардың аяғынан басталды. Ол кездерде индустралды дамыған елдерде мемлекеттік реттеу әдістеріне өзгеріс енгізілді: экономикалық салаға мемлекеттік араласуға және оның материалдық негізі – мемлекеттік қаржыларға шек қойылды. Бәсекелестік қатынастарды ынталандыру және шаруашылық қызметті нарықтық реттеу механизмдері артықшылыққа ие болды. Бұндай өзгеріс салықтық реформалар бағдарламасына бастапқыда енгізілген деп айтуға болмайды. Салықтық реттеу салықтыңдағы бағыттар қателіктер және тәжірибе арқылы өңделді.

Америка Құрама Штатының салық жүйесі.

Америка Құрама Штатының салық жүйесі 200 жыл қолданылуда және нарықтық қатынастардың дамуына ықпалын тигізеді. Ол фискальді, яғни федералды бюджетті, штат бюджетін және жергілікті бюджетті табыстармен қамтамасыз ету мәселесін ғана шешпейді. Салықтар мұнда экономиканы реттеу және дамыту құралы ретінде қолданылады. Америка мемлекетінің экономикалық саясатын еткізуде бюджеттік қаржыларды қалыптастыруды және ызығалысын қамтамасыз етеді. АҚШ қаржылық жүйесіндегі негізгі звено федералды өкіметтің бюджеттік механизмі құрайды. Ірі немесе тұрақты түсімдер беретін салықтар федералды бюджетке жіберіледі. Оның үлесіне шамамен табыстар мен шығындардың 70% келеді.

Бірақ, басқарманың жергілікті ұйымдары қаржылық ресурстардың меншік көздеріне ие, бірінші кезекте, жергілікті салықтар есебінен қаржыландырылады. Соңғы жылдары көптеген Батыс Еуропалық елдердегі сияқты АҚШ-та да басқарудың қаржылық жергілікті ұйымдарының көлемінің өсімі, қаражаттардың қаржылық сала арқылы іске асырылуының жалпы саладағы үлес салмағының артуы байқалады. Жергілікті қаражаттарға шығындардың көп бөлігі жатқызылады. Мемлекет есебінен әлеуметтік қамтамасыз ету, білім беру, денсаулық сақтау, жол құрылысы, полициялық аппаратты қамтамасыз етудің үлес салмағы 70-тен 90 % дейін, ал табиғи ресурстарды сақтау, азаматтық және тұрғын үй құрылыстарының 40% қаржыландырылады.

Федералды табыстарда тікелей салықтардың маңызы жоғары. Штаттар мен жергілікті басқару ұйымдарының табыстары жанама салықтар және мүлкіктік салық салу есебінен қалыптастырылады.

АҚШ-тың федералды бюджетінің табыстарының ірі маңызды тобын тұрғындардың табыс салығы құрайды. АҚШ-тың табыс салығының ставкаларының кезеңдерін зерттейік. 1981-1983 жылдардағы салық реформасы күтілген тиімділікті берген жоқ. Сонда, тәжірибеде экономикалық тиімді және қарапайым көмектеседі делінген Лаффер ілімі қолданылды. АҚШ президенті Р.Рейганның өкімшілігі салықтарды азайтып нәтижесінде бюджетке түсімдер ұлғаяды деп үміттенеді. Алайда П.Самуэльсон атап көрсеткендей Лаффер қисығы бойынша салық деген болжамы қате болды. Федералды табыстар жалпы трендке байланысты төмендеді, ал Федералды бюджет 1983 жылдан кейін 200 млрд. А.Ш.С. долларында дефицитке жетті.

Фискалді жүйенің қайта өзгерісі жақсы нәтижелері 1986 жылғы салық жүйесінің реформасынан кейін көріне бастады. 1986 жылғы реформа бойынша 5 ставка енгізілді: алынатын табыс және салық төлеушінің жанұялық жағдайына байланысты 11,15,28,35 және 38,5%.

Сонымен табысқа салық салуды дамытудың негізгі бағыттары салық салынбайтын міндеттілікті қарапайымдандыруға әкеледі. Бірақ ол салықтық жеңілдіктердің санын азайтады.

Жергілікті салықтар өзіндік жеке роль атқарады, Ресей мен Германияға қарағанда жергілікті бюджеттің негізгі табыс бөлігі болып табылады. Соған қарамастан ірі өкіметтік субсидияларыз қаланың дамуы қиын. Субсидия, субвенция және дотациялар арқылы федералды үкімет қаланың әлеуметтік-экономикалық дамуына белсенді әсер ете алады.

АҚШ-та салықтар төлеміне бақылауды орталық аппараттан басқа құрамында 7 аймақтық салық басқармалары және 58 салық басқармасы бар Қаржы министрлігін ішкі табыстар қызметі жүзеге асырады. Салықты төлеу міндеттемелігі, Ресейдегі сияқты толық төлеушілерге жүктеледі. Корпорациялар жыл сайын салық декларациясын толтырады. Жеке тұлға жылына бір рет салық декларациясына – оның алатын табыс түрлері туралы арнайы өтініш толтырады.

Барлық салықтық декларацияларға камералдық тексеріс жүргізіледі. Салықты уақытылы төлемей немесе салық декларациясын уақытылы тапсырмау сияқты тәртіп бұзушылыққа азаматтық сипаттағы айыппұл салынады.

Ұлыбританияның салық жүйесі.

Ұлыбританияның салық жүйесі негізінен XIX ғасырда қалыптасты, бірақ ол да өзгерістерге ұшырады. Ұлыбританияда салықтық реформаның табысты жүргізілуі 1979 жылдан 1990 жылдар аралығын қамтыды. Ұлыбританияның салық жүйесі екі сатылы жалпы мемлекеттік және жергілікті салықтардан құралады. Ұлыбританияның мемлекеттік бюджетке

тікелей салықтардың көзін 1799 жылы енгізілген тұрғындардың табыс салығы құрайды. Ұлыбританияда табыс көзіне байланысты табыстарды бөліктерге (шедуларға) бөлуді сыпаттайтын табыс салығы құрылымын шедуланы формасы қабылданған, мұнда әрбір ереже тәртіппен жүргізіледі. Табыстарды мұндай бөлу «табыс көзін табу» мақсатын көздейді. Ұлыбританияда 6 шедула түрі қолданылады.

А Шедуласы мүлікпен табыстар: жерге меншік, ғимараттар мен құрылыстар, жалға берілетін үйлер мен пәтерлер.

В Шедуласы –коммерциялық мақсатта қолданылатын ормандық массивтерден табыс.

С Шедуласы - өндірістік коммерциялық қызметтен табыс. Бұл шедулаға табыстардың әртүрі кіреді. Сондықтан ол алты бөлікке бөлінген:

Бірінші бөлігі, сауда немесе іскерлік операциялардан (бизнес) алынатын табыс, мысалы, дүкен иесінің пайдасы;

Екінші бөлігі, мамандандырылған қызмет нәтижелерінде алынатын табыс, мысалы, дәрігер немесе адвокат пайдасы;

Үшінші бөлігі, салық салуға жататын пайыздар немесе алыпөнімдер;

Төртінші бөлігі Е шедуалына кірмейтін шет елдегі құнды қағаздардан табыс.

Бесінші бөлігі, шет елдегі мүлікпен табыс;

Алтыншы бөлігі, жоғарыда көрсетілмеген табыстардың барлығы (мысалы гонорар) Е шедуласы – еңбекақы, зейнетақы және басқа да еңбектік табыстар. F шедуласы – Ұлыбританиялық компаниямен жүргізілетін дивидендтер және басқа да төлемдерден тұрады.

Табыс салығы заңмен рұқсат етілген жеңілдіктерді алып тастағандағы жылдық жиынтық табыстан ұсталынады. Бұл еңбекпен тапқан және инвестициялық болып бөлінеді.

Еңбекақидан табыс салығы ұстаз несінен алынады. Бұл кезде тек қана еңбекақы табысымен өмір сүретін тұлғаларға салық декларациясын толтыру қажет емес. Басқа жағдайларда табыстарға салық салу салық төлеушінің заңмен белгіленген мерзімде тапсыратын салық декларациясы негізінде жүргізіледі.

Қазіргі британдық табыс салығының ұйымы 1965-1973 жылдардағы реформалар негізінде қабыптасты. 1965 жылға дейін табыс салығын жеке және заңды тұлғаларда тұлғалар, оның ішінде корпорациялар да төледі. Корпорациялардың табысына жеке салық енгізілумен бұл саланың іс-әрекеті азаматтардың жеке табысына дейін қысқартылады. Табыс салығына күрделі өзгерістер 1973 жылғы реформасымен енгізіледі. Оның нәтижесінде еңбектен тапқан және инвестициялық табыстар ставкаларының жалпы шкаласымен есептелінетін болды.Бұл салықты алу техникасын қарапайымдандырады, сонымен қатар қазіргі уақытта жеңілдіктерді есептеу үшін қолданылатын шедулардың мақсатын түбегейлі өзгертті. Олардың ішінде жеке жеңілдік және қосымша

жанұялық жеңілдіктер маңызды болып табылады. Жеке және жанұялық жеңілдіктердің мөлшері бөлшек баға өсімін есепке ала отырып, әрбір қаржылық жылда қайта қаралып отырады. Қазіргі уақытта Ұлыбританияда жеке жеңілдік 3445 фунт стерлинг мөлшерінде белгіленген.

Салық салудың либерализациясының жалпы бағыты және Ұлыбритания мен АҚШ -тағы табыс салығының ставкаларын төмендету басқа елдерде ұқсас іс-әрекеттер туғызады. Әйтпесе оларға қордың сақталуын капиталдың ағымымен төлеуге сақталуын капиталдың ағымымен төлеуге тура келер еді. АҚШ-ғы салықтық реформалардың сәтті өткізілуі байқалды.

Францияның салық жүйесі

Францияның салық жүйесі Қазақстан Республикасында негізгі жаңа салық болып табылатын қосылған құн салығы осы елде өңделіп, енгізілуімен ерекшеленеді. Францияда алынатын салықтарды үш негізгі топқа бөліп қарастыруға болады: табыс салығы, тұтынуға салық; бюджеттік жүйенің негізгі звеносы қосылған құн салығы болып табылады. Қосылған құнға салық төлеу өткізілетін келісім-шарттық сипатымен анықталады. Бұл кезде салық төлеушінің қаржылық жағдайы есепке алынбайды.

Францияда қосылған құнға салықтың ставкалары қолданылады:

Бірінші ставка - қазіргі уақытта салықтың негізгі ставкасы 18,6% тең.

Екінші ставка – жоғарыланатын ставка -22% тауарлардың келесі түрлерінде қолданылады: автомобильтер кинфототауарлар, ішімдік, темекі бұйымдары.

Үшінші ставка – төмендетілген ставка -7% мәдени күнделікті тұрмыс тауарларына, оның ішінде кітаптарға белгіленген.

Төртінші ставка – ең төменгі ставка -5,5% Бірінші қажеттіліктегі тауарлар мен қызметтерге қолданылады. Бұл категорияға шоколад және ішімдіктен басқа тұтыну тауарлары, ауыл шаруашылық өнімдері, тұрғын үй, көлік, саяхат және ирпақ үй қызметтері, жүк және жолаушылық тасымалдау жатады.

Бұдан басқа, ҚҚС келесілер босатылады: мемлекеттік мекемелердің әкімшілік, әлеуметтік, тәрбиелік, мәдени, спорттық бағыттағы қызметтері, медицина және білім беру, кейбір еркін мамандықтар: жеке оқытушылық қызмет, жеке тәжірибелік дәрігерлер, діни шығармашылықтан жаңа салықтар:

- акциздер
- кедендік баға

Салықты есептеуге кәсіпорынның жылдық табысы (шығыны) негіз болып табылады. Әрбір кәсіпорын жыл сайын табыстар жөнінде декларация толтырып салық ведомствосына 1 сәуірге дейін тапсыру қажет.

Табыс салығы тобында жеке тұлғалардан алынатын табыс салығы маңызды орын алады. Табыс түсінігіне жыл бойы алынған барлық

ақшалай түсімдер жазады: еңбекақы, сыйақылар, зейнетақы, рента, коммерциялық алынған табыс, жылжымайтын мүліктен табыс құнды қағаздар операцияларынан алынған пайда. Құнды қағаздар операцияларынан алынған пайда. Кейбір шегерімдер белгілі әлеуметтік топтарға қолданылады: қарт адамдар, мүтедектер және тағы басқ. 90 жылдарда жеке тұлғалардан табыс салығы әлеуметтік аударымдармен толықтырылған. Еңбекақыға әлеуметтік салықты Францияда жұмыс берушілер төлейді. Бұдан басқа жұмыс берушілер маңдану біліміне салықты төлейді. Егер кәсіпорында 10 адам жұмыс ітесе, онда кәсіпкер кәсіпорында жұмыс атқаратын адамдарды ұзақ мерзімді мамандандыру қаржыландырылуға қатысуы тиіс.

Кәсіпорында 10 және одан артық адам жұмыс атқарса, кәсіпкер тұрғын үй құрылысын қаржыландыруға қатысуы тиіс.

Францияның салық жүйесінде жергілікті салықтар маңызды орын алады. Жергілікті бюджеттің жалпы мөлшері елдің мемлекеттік бюджетінің 60% құрайды. Жергілікті салықтар жүйесінен 4 негізгісіні атап көрсетуге болады:

Бірінші құрылысы бар учаскелерге жер салығы.

Екінші, құрылысы жоқ учаскелерге жер салығы.

Үшінші, тұрғын үйге салық.

Төртінші мамандық салығы.

Анаған негізіден басқа, жергілікті басқару ұйымдары басқа да жергілікті салықтар енгізе алады.

Негізгі салық басқармасы экономика және қаржы министрлігінің құрамына кіреді. Салықтық бақылау салықтық декларацияларды камералдық тексеру және салық инспекторы құжаттардағы сәйбессіздікті байқаған жағдайда құжаттық тексеру жолымен жүргізіледі.

Германияның салық жүйесі.

Федеративті құрылыстағы кез-келген ел сияқты Германияда да негізгі мәселе Федерация субъектілері және орталық биік құдықтарын шектеу және оларды іске асыру үшін қаржылық көздерін бөлу болып табылады. Германияның салық жүйесі атақты экономист Людвиг Эрхард атымен байланысты. Ол еркін нарық қатынастарын жақтаушы болып табылады. Германия – табыстарды тікелей ғана емес, сонымен қатар көлденең түзетуші елдердің бірі болып табылады. Жоғарғы табысты жерлер өздерінің қаржылық ресурстарын аз дамыған жерлерге аударады.

Германиядағы салықтардың негізгі түрлері:

1. жеке тұлғалардан табыс салығы;
2. көптерділіктерге салық;
3. қосылған құн салығы;
4. кәсіптік салық;
5. мүлік салығы;
6. жер салығы;
7. жер учаскесін сатып алу кезінде төленетін салық;

8. сақтандыру төлемдері;
9. мұрагерлік және сыйақыға салықтар;
10. көлік салығы;
11. өрттен қорғауды қамтамасыз етуге салық;
12. кофе, қант, минералды майлар, ішімдік және төмен бағымдарына акциздер кедендік баж;
13. Германия территориясында газ және мұнай өндіруді дамытуға жиналатын жинақтар.

Германиядағы табыс салығы прогрессивті. Оның минималды ставкасы - 19%, ал максималды ставкасы - 53%.

Ескерілмейтін минимум жеке бастыларға айына 1536 марка және жанұялық жұптарға 3072 марка. Сонымен қатар, балаларға салықтық жеңілдіктер, күтілмеген жағдайлар бойынша (ауырып қалу, тосын жағдай) жеңілдіктер қолданылады.

Табыс салығының объектісі болып адамның барлық табыстары табылады.

Германияның салық жүйесінің эволюциясы қаржылық тұрғындар жерлердің мықтылығы және қаржылық қатынастағы шексіз орталықтандыру арқылы әлсіз мемлекет жағдайы Қазақстан үшін ескеретін жағдай болуы тиіс.

Италияның салық жүйесі.

Италияның қазіргі салық жүйесі 80 жылдардың аяғында қалыптасты. Бұл жүйе ұлттық спецификаны сақтай отырып Италияның экономикасын Батыс еуропаның жалпы нарығына енуіне қаржылық жағдай жасауы қажет еді.

Көптеген дамыған елдердегі сияқты Италияның мемлекеттік табыстарының негізгі көзі жеке тұлғалардың табыс салығы болып табылады. Ол прогрессивті сипатта бола отырып, жеке тұлғаның жыл бойы алған таза табысын ескереді. Жер меншігіне, капиталдан, жалдану бойынша жұмыстан, кәсіпкерлік қызметтен және басқа көздерден алынған табыстарға салық жинақталады.

Өзгерістер инфляция индексі есепке ала отырып, жыл сайын өзгереді, 1993 жылы табысқа:

-7,2 млн. лирға -10%

-7,2 млн-нан 14,4 млн. лирға -22%, одан жоғары -50% дейін салынды.

80-ші жылдары табыс салығының максималды ставкасы 62% дейін жетті. 5,1 млн. лирден төмен табыс алатын тұлғалар салық жеңілдіктерін пайдаланды.

Табыстылығы бойынша екінші тікелей салық заңды тұлғалық табыс салығы болып табылады. Бұл пропорционалды салық және бюджеттер белгіленген 36% бойынша төленеді.

Бұл екі салық – жалпы мемлекеттік. Олардан басқа Италияда жеке және заңды тұлғалар төлейтін жергілікті табыс салығы бар. Бұл салық ставкасы барлығы үшін -16,2%.

Италиядағы жаңа салықтардың ішінен бірінші кезекте қосылған құнға салықты атап өту керек. Қосылған құн салығынан келесілер босатылады.

1. сақтандыру және несие беру бойынша операциялар
2. акциялар мен облигацияларды тарату бойынша операциялар
3. медициналық қамтамасыз ету бойынша шығындар
4. халықтық білім беру бойынша шығындар
5. мәдениет бойынша шығындар
6. жалдық, коммерциялық емес түрлері
7. байланыстық қызметтер
8. алтын және шетелдік валюталармен операциялар
9. тауарларды экспортқа шығару
10. халықаралық қызметтер және олармен байланысты операциялар

Италиядағы қосылған құн салығының қалыпты ставкасы 19%. Бірақ салықтық ставкалардың -13,8 және 4% жеңілдіктері де бар. Жеңілдетілген салықтар әмбебаптық өнімдер, газет, журналдарға қолданылады.

Италиядағы табыстарға салықтарды алу әдістерін келесіден топтастыруға болады:

1. салықтарды тікелей бюджетке аудару
2. сомаларды төлеу кезінде салықты ұстап қалу
3. салықтық реестр-тізім арқылы салықты алу

Италияда салықтарды алу кезінде салықтық реестрді қолдану салық төлеуші салықты төлемеген уақытта қолданылады. Реестр жергілікті салық бюро қызметкерлерімен құралады, одан кейін ондағы тіркелген мәліметтер салық төлеушілердің төлеміне бақылау жасайтын салық басқармаларына хабарланады. Салықтық реестрге салықтарды енгізу кезінде пайыздар, қосымша жинақтар және ақшалай айып-құлдар төленеді. Төлемеген жағдайда салық төлеушіге салықты күштеп алу және төлемегені үшін санкциялар қолданылады. Салық төлеуден жасырылған табыстар бойынша салық төлеуші сот алдында жауапқа тартылады.

Австрияның салық жүйесі.

Австрияның салық жүйесі германдық салық жүйесіне жақын. Корпорациялар табысына салық жүйесіне жақын. Корпорациялар табысына салық 30% қосылған құн салығы 20% мөлшерінде алынады. Жеке тұлғалардың табыс салығы маңызды орын алады. Табыс салығының ставкасы қолданылады 10% –тен 50%-ке дейін. Салық салынатын табысты анықтау үшін жылдық жинақтық табыстан 5 мың шиллинг алынып тасталынады. Егер жұбайы жұмыс істемейтін болса, тағы да 4 мың шиллинг алынып тасталынады. Табыс салығы туралы заң табыстың 5 категориясын қамтиды:

1. өндірістік және коммерциялық қызметтен
2. жалдану бойынша жұмыстан
3. мамандандырылған қызметтен
4. мүлкті жалға беруден

5. Басқа да көздерден

Сонымен қатар, табыс салығы және тұлғалардың банкілерден салымдары мен акциялардан алынған дивидендтерге де қолданылады. Бұл кезде салық 22%. Егер банктік шот жасырын ашылса, онда банк бұл салықты салық төлеушінің рұқсатынсыз алады.

Шаруашылық субъектілердің барлық түрлері, оның ішінде серіктестіктер де кәсіпкерлік қызметке салынатын салықты төлейді. Оны есептеу кезінде компания пайдалы және еңбекақы қоры есепке алынады. Бұл салық – жергілікті, сондықтан да жергілікті басқару органдарымен реттеледі. Бірақ олармен белгіленетін еңбекақы қорына ставкалар осы қордан 2% аспауы тиіс. Кәсіпкерлік қызметке салықтың орташа мөлшері компанияның табысының 13% мөлшеріне құралады. Бірақ төленген саға табысқа федералды корпоративті салықты есептеу кезінде ескеріледі.

1944 жылға дейін мүлктік салықтың ставкасы 1% құрайды. Бұл салық бойынша заңмен белгіленсе жоғары ескерілмейтін минимум мен жеңілдіктер бар болғандықтан, тұрғындардың 10-12% ғана төлейді. Нәтижесінде азаматтар үшін алынып тасталынды. Мүлкті иеленуден олардың табыстарына табыс салығы салынады.

Сонымен қатар кәсіптік салық алынып тасталынады.

Мұрагерлер және сыйпауға салық мөлшері мұраға алынғанын және сыйға қабылданғанын мүлктің сомасына байланысты.

Австрияның салық заңдылығы көптеген салықтың жеңілдіктер жоғарғы салық сауда ескерілмейтін минимумдарды қарастырады.

Швецияның салық жүйесі

Қазіргі уақытта Швецияда корпорацияларға салық 28% құрайды. Бірақ 1991 жылға дейін ол 52% деңгейінде болған, яғни дамыған елдердің арасындағы жоғарылардың бірі болып табылады. Қосылған құн салығы бюджетке 25% мөлшерінде алынады. Әмбебаптық тауарлар үшін ставка 21% дейін, ал қонақүйлік қызметтер үшін 12% дейін төмендейді. ҚҚС төлеуден экспорттық тауардан басқа медициналық қызметтер, банктік операциялар, патенттік іс, мәдени мекемелерінің қызметтері болады.

Капиталдан табысқа салық 30% ставкасы бойынша алынады. Капитал түсінігіне құнды қағаздардан басқа, салымдар бойынша проценттер, жеге келік ету жатады.

Ақпарат тауарларына шектелген топтарына салынады: ішімдік, темекі, бензин, электр қуаты.

Мұрагерлік және сыйпауға салық сатылы -10%-тен 60% дейін. Мұрагерлік (сыйға) 200 мың крон жұбайлар үшін, 50 мың крон әрбір балаға қалдырылса салық салынбайды. 80 млн.крон асатын және алыс туыстар үшін жоғарылатылған ставка қолданылады.

Аймақтық және жергілікті салықтар мөлшері бойынша маңызды. Ел 24 пен және 284 коммуна құралады. Олардың сайлау органдары жергілікті салықтарды белгілеу мәселелерімен айналысады. Салық жүйелерін Рикстаг, ал ставкаларды лен мен коммуналар белгілейді.

Елдің әкімшілік-территориялық бөлінуіне сәйкес табыс салығы келесідей алынады:

Бірінші, жылына 175 мың кроннан асатын табыстардан 20% мөлшерінде ұлттық табыс;

Екінші, аймақтардың әртүрлілігіне байланысты жергілікті табыс салығы: 13% –лығы, 17% – юммунаға және 1,1% – шіркеуге барлық тұлғалар, оның ішінде жұбайлар жеке табыс салығын төлейді.

Мүлікке салық, керісінше, жанұяның барлық меншігін ескереді. Оны тек қана жеке тұлғалар төлейді.

Мүлікке салық, керісінше, жанұяның барлық меншігін ескереді. Оны тек қана жеке тұлғалар төлейді. 100 мың кроннан төменгі құндағы мүлік салықтан босатылады.

Швеция бюджетінің маңызды табыс топтарының бірі – еңбекақы қорына аударымдар түріндегі әлеуметтік төлемдер. Есептелуінің жалпы сомасы 58% құрайды. Егер мәселел жолдамалы жұмысшы емес, фирма несі туралы болса, бұл әлеуметтік төлем құрылымын өзгертеді, бірақ олардың үлес салмағы жоғары, яғни 39,3%. Швецияда қаржылық жыл 1 шілдеден басталады.

Кейбір аталмаған батысеуропалық елдердің корпорация табыстарына ставкалар мысалдарын келтірейік: Бельгия -43%, Греция -24%, Дания -34%, Норвегия -28%, Португалия -36,5%, туркия -46%, Финляндия -33%.

Осылармен салыстырғанда швейцарияда қолданылатын жеңілдетілген салық ставкасы -9,8, өте төмен.

Японияның салық жүйесі

Японияның салық жүйесі 19 ғасырда қалыптасты. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін профессор Шалп атымен аталған реформа жүргізілді.

Қазіргі салық жүйесі 1989 жылдың 1 сәуірінен бастап енгізілді. Оның өзіндік ерекшеліктері бар және АҚШ пен Батысеуропалық елдердің салық жүйесінен айырмашылығы бар. Японияда барлық салықтық түсімдердің 64% мемлекеттік салықтар есебінен, ал қалғандары –жергілікті салықтар есебінен қалыптастырылады. Одан соң салықтық қаражаттардың негізгі бөлігі жергілікті бюджетке мемлекеттік салықтардан аударымдар жолымен Японияның мемлекеттік бюджеті арқылы қайта бөлінеді.

Қытай Ұлттық Республикасының салық жүйесі

Қытай Ұлттық Республикасының негізгі салықтарының бірі кәсіпорындар мен ұйымдардың пайдасына салық болып табылады. Ол 2 өзіндік бөлшектерден құралады. Пайдаға жалпы ұлттық салық 30% ставкасымен, ал жергілікті салық 3 процент ставкасы бойынша алынады. Арнайы экономикалық аймақтарда төмендетілген 15% ставкасы қолданылады. Мұндай аймақтар Туандуан, Фуцзень, Хайнань провинцияларында, сонымен қатар Шанхай, Фучжоу, гуангжоу, Циндао қалаларында қолданылады. Жеңілдетілген салық салу энергетика, көлік, порттарды дамыту саласындағы кәсіпкерлік қызметтерге қолданылады.

Материалдық өндіріспен айналысатын және ашық экономикалық аймақтарда өндірістік қызметті жүзеге асыратын шетелдік инвестициялары бар кәсіпорындарға төмендетілген, яғни 24% ставкасы қолданылады. Бұл аймақтар Леодун, Шаньдун, Янзы өзені маңайында орналасқан.

Пайда бұйымгерлік есеп тәртіптерімен және шоттар жоғарына сәйкес толтырылған табыстар мен шығындардың арасындағы айырмашылық ретінде анықталады. Өндірістік және коммерциялық қызметке қатысы жоқ шығындар өнімнің (жұмыс, қызмет) өзіндік құнына кірмейді.

Кәсіпорынның шыққан шығындары болашақтағы 5 жыл табысы есебінен жабылуы мүмкін.

Тезу тікелей амортизация әдісін қолдану арқылы есептеледі. Тездетілген амортизация әдісі салықтық ұйымдардың рұқсаты бойынша ғана қолданыла алады.

Қытайда қосылған құн салығы негізгі 17% ставкасы бойынша жүргізіледі. Экспорттық өнім салықтан босатылған. Жеке салалар мен тауарлар үшін төмендетілген салық салу -13 ставкасы қолданылады. Бұл халықтық тұтынудың бірінші қажеттілік тауарлары, ауыл шаруашылық өнімдері, коммуналдық қызметтер. Сонымен қатар тұтынуға қатық ішімдікке, темекі бұйымдарына, бензин, әшекейлік бұйымдар, бояу, жеңіл көлікке әртүрлі ставкалар бойынша салық салынады.

Кәсіпорындарлық қызметті іске асыруға салық, осы қызмет нәтижесінде алынған табыстан 3-тен 5%-ке дейін ставкалар бойынша алынады. Оларға келесі өндірістік емес салалар жатады: қызметтердің әртүрлері:

- сақтандыру;
- мәдени шаралар;
- спорттық шаралар;
- қонақ үйлер мен мейрамханалар;
- жалдық қызмет;
- туризм;
- жылжымайтын мүлікті сату;
- пошталық қызметтері;
- қаржылық операциялар.

Жылжымайтын мүлікке және бір тұлғадан екіншісіне ауысуына салық салынады. Соңғы жағдайда салық ставкасы өте жоғары – 30-дан 60 %-ке дейін болуы мүмкін.

80-90 жылдардағы салықтық реформалау кезінде қазіргі кезеңдегі нарықтық экономиканы реттеуге мүмкіндігі бар, салық жүйесін құру саясатына тұжырымдамалық бағыт қалыптастырылады.

Келесі бағыттарды атап көрсетуге болады:

1. Өндірістік және ғылыми-техникалық салаларда тұрғындар және кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігін ынталандыруға салықтық әдістерді жетілдіру;
2. Бюджетті толықтырудың тиімді көзі ретінде тұтынуға салықтың іс-әрекет саласын кеңейту салықтық саясаттың бұл бағыттары белгілі

түрде өзара байланысты: нарықты экономикасы бар елдер өндірістік және ғылыми-техникалық инвестицияларды ұлғайтуға ұмтылған мемлекет бюджет табысындағы корпоративті салықтар үлесін төмендету мақсатын жүргізеді, ал бұл жоғалтудың орнын жабу үшін қосылған құн салығын қолдану және жанама салық салу жүйесін реформалау қолданылады.

3. Салықтық құрылымда маңызды өзгеріс корпорациялар мен тұрғындар үшін салық салынатын табысты салықтық жеңілдіктерді қысқарту арқылы салық ставкаларын төмендету мақсатын қолдану негізінде есептеу болып табылады. 50-70 жылдары өндірістің артық-шылықты салаларын дамыту ұлттық экономиканың тұрақты дамуын және қалықаралық жарыстарда жеңістерге жетуге қалтамасыз етуге, сондықтан өндірістің осы салаларының өсуін ынталандыратын салық жеңілдіктерін қолдану қажеттілігі болды. Бұл салық жағдайлары басқа салық төлеушілерде жоғары салық ставкалары бойынша төлеуге мәжбүр етті. Өндірістің ғылыми-техникалық дамуының ерекшеліктері өзгергендіктен кәсіпорлық қызметтің барлық салалардың техникалық жаңалау және инвестицияларды қаржыландырудың тұрақты ағынын қалтамасыз ету мақсаты қойылды. Бұл мәселені шешу үшін салық төлеушіге табыстың көп бөлігін қалдыра отырып, болашақта осы құралдарды инвестициялау мүмкіндігі берілді. Осыған байланысты жеңілдіктер және ставкалардың шегерімдерін алып тастау арқылы жеке табыс салығының базасын кеңейту табыстарды есептеу әдістемесінің өзгеруімен қоса жүргізілді, бұл салықтардың нейтралдығын әлсіретті, яғни тұрғындардың әртүрлі топтары үшін (зейнеткерлер, мүгедектер) жеңілдіктер сақталды.

4. Салық салудың біртекті құрылымдарын қалыптастыру. Салықтық жеңілдіктердің унификациясы салық ставкаларының мөлшерінің төмендеуі арқылы және 20 ғасырдың соңы 20 жылында оларды есептеу әдістемесінің құпталуы дүние жүзіндегі көптеген елдердің сыртқы экономикалық саясатының құрамдастырушы бөлігі болып табылады.

5. Сыртқы заңдылығына кіші және орташа кәсіпорындардың қызметін нақтайтын қарыз ауртпалығын жеңілдететін өзгерістер енгізді.

6. «Пастаушы төлеуі тиіс» принципі бойынша экономикалық салықтардың пайда болуы. Бұл ішімдік, темекіге әртүрлі акциздер, олар қазіргі жағдайды фискальді ғана емес, сонымен қатар қорғаушылық қызметтер де атқарады.

Сонымен қазіргі салықтық жүйенің құрылуының тұжырымдамалық және әдістемелік негізі қалыптастырылды. Қазіргі қазақстандық салық жүйесі көп жағдайларда шетелдік тәжірибеге сүйенеді. Бұл алғышарттардың ұқсастығымен және міндеттемелердің жарлығымен байланысты.

3. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ БАРЛЫҚ ҚАЛЫПТАСУ КЕЗЕҢДЕРІНДЕГІ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ РОЛІ

3.1 Салық реформасының бірінші кезеңі (1991 жылдан 1995 жылдың маусымына дейін) Қазақстан Республикасының салық жүйесі

Қазақстан мемлекеттік сәуелсіздігін алу және нарықтық қатынастарға көшу кезеңінен шаруашылық механизмнің түбегейлі өзгеріс процесі, сөйкесінше салық салу жүйесінің өзгерісі жүргізілді.

Бұрынғы Совет Өкіметінің салық заңдылығы жаңа жағдайларға сәйкессіз және экономиканың дамуына тежеуші болды. Бұрынғы экономикалық жүйенің салықтары негізінен қаражаттарды мықтыдан әлсізге, жақсы жұмыс істеушіден нашар жұмыс істеушіге, яғни «теңестірілген әділдік» принципі бойынша қойма бөлінді. Реформаға нашарлаған экономикалық жағдай итермеленді. Инфляция және зағдарыс тиімді экономикалық тетіктерді, әсіресе салықты қолдану қажеттіктері туралы ойланғанды.

Қазақстанның салық жүйесі 1991 жылы өзінің бастамасын алды. Оны қалыптастыру кезінде дүниежүзілік тәжірибе, өтпелі кезең заңдылықтары, сонымен қатар тарихи, саяси, әлеуметтік-экономикалық даму аспектілері ескерілген жоқ. Осыған байланысты салық жүйесін енгізу күтілген нәтижені берген жоқ.

Бөтен тәжірибені ұлттық экономиканың ерекшеліктерін ескермей, толығымен қайталау осымен түсіндіріледі. Бұл Ресей салық заңдылығымен толық сәйкес келетін, 1991-1991 жылдың желтоқсанында қабылданған «Қазақстан Республикасының салық жүйесі туралы» заңы осыны растайды. Бұл салық жүйесіне сәйкес Қазақстан территориясында салықтың үш тобы қолданылды: жалпы мемлекеттік, жалпы міндетті жергілікті және жергілікті. Федеративті құрылымдағы мемлекеттерге үш деңгейлі салық жүйесін қолдану ұнытарлы Қазақстанның салық жүйесіне мұндай бөлім сәйкес келмеді.

Мәні бойынша «салық жүйесі модерленген советтік биік-әкімшілік жоспарлы экономиканы бейнелейді» (31). Салық заңдылығы сол кезеңде салық қатынастарын реттейтін Қазақстан Республикасының 14 заңымен құралады. Бұл топтағы негізгісі «Қазақстан Республикасы салық жүйесі туралы» заңы болды, оған сәйкес үй салықтары мен аударымдар қарастырылды (Қосымша А):

- 16 жалпы мемлекеттік
- 10 жалпы міндетті жергілікті

- 19 жергілікті салықтар
- әртүрлі аударымдар

Сол кезеңдегі салық жүйесінде салаға байланысты белгіленетін табысқа 14 салық ставкасы, осы салық түрі бойынша 37 жергілікті түрін қамтиды. Табысқа салық ставкалары келесі түрде болды:

- кәсіпорындардан -25%
- коммерциялық банктер мен сақтандыру компанияларынан -45%
- өндірістік кооперативтерден -35%
- коммерциялық кіші кәсіпорындардан, қор, тауар-шкізаттық биржалардан, делдалдық фирмалардан -55

Мемлекеттік бюджетке салықтық түсімдердегі маңызды үлес салмағын айналымнан салық алды, ол 1992 жылы қосылған құн салығына алмастырылды. Салықтық міндеттемелердің мөлшеріне ҚҚС, сатудан салық және өнімді өткізуден табыс сияқты жанама салықтарды салыстырмалы талдау нәтижесінде алмастырылды. Бөлшектік бағадан олардың деңгейі сәйкесінше 16,7; 24,9; 18,3% екені анықталынды. Талдау нәтижелері өткізу нәтижелері мен сатудан салықты қолдану кезінде салық міндеттемелерінің өсетінін дәлелдеді. Бұл ҚҚС пайдасына талдау жасауға жәрдемдесті.

ҚҚС тауарлар (қызмет, жұмыс) қайта өндірісі процесінде барлық кезеңдерінде қарыпатын, қосылған құнның 28% ставкасы бойынша бюджетке төленеді. ҚҚС экономикалық болжалдарға қарамастан бағаның өсуіне әкеп соқты. Көптеген тауарлар мен қызметтерге бірнеше кәсіпорындардың монополиясы, өндірушілердің бәсекесінің болмауы, төменгі сатып алушылық мүмкіндігі бағаның өсуіне әсер етіп, нарықтық қатынастардың дамуын тежеді. Фискальді тұрғыдан жоғарғы инфляция жағдайында салық салудың осы формасы ғана, тауармен бағаның құнымен тікелей байланысты, және ұлттық валютаны қамтамасыз ету деңгейі мен бағаға тәуелсіз мемлекеттік бюджетке табыстардың тұрақты түсімін қамтамасыз ете алады.

Теориялық тұрғыда ҚҚС өндірушілерінің қызметінің нәтижесінде тікелей әсер етпейді; керісінше ҚҚС өндіріс көлемінің өсімін ынталандыруға тиіс. Тауар өндірушіге табыстың бөлігін бағаның өсімінен емес, өндіріс көлемін ұлғайтудан алған пайдалы.

Сонымен қатар, заңды дайындау кезінде тауар құнының ҚҚС саомасына ұлғайып оны өндіруші бәсеке кезінде өткізудің соңғы құнын төмендетуі тиіс деп болжанды бірақ монополия кәсіпорындар өндірісі саласында өзгерістер, жалпы тауар дефициті жағдайында ҚҚС жағынсыз әсері байқалды. ҚҚС енгізілуі кезінде бағаның 3-4 ретті өсімі ғана болжанды, бұл жағдайда ҚҚС баға деңгейінде белгілі шартты маңызға ие болды. Бірақ болжалдар ақталған жоқ. Тәжірибе жанама салық салудың ролін күшейту өндірістік салада салық базасының қысқаруына, салықтық қарыз ауырталығының тұтынушыларға түсетіні анықталды. Бұл төмен

қамтамасыз етілген тұрағындарға жағылсыз әсер ететіні, төлем қабілетін төмендететіні және шығындардың өсуіне жол беретіні көрінді.

1991-1995 жылдарға салық салу жүйесінің негізгі мәселелерінің бірі жеңілдіктер саясаты болды. Бұл Қазақстан Республикасының заңдылық ұйымдарына жеңілдіктерді тек қана жеке кәсіпорындарға немесе жеке салаларға ұтыну жағдайлары кездесті. Мұнда экономиканың негізін құраушы барлық қатысушыларды теңдікпен қамтамасыз ету және саяси нейтралдық принципі бұзылды. Негізінен бұл мемлекеттік сектордағы кәсіпорындарға қатысты болды. Бұл топқа монополистер де жатқызылды, бұл әрекет оларды тұрақты қаржылық шаруашылық қызметтегі жетілдіру және өз өнімінің бәсекелестік қабілеттілігін жоғарылату қажеттілігінен босатты. Осыған байланысты жеңілдік берілетін кәсіпорындар күтілген дамуға қол жеткізген жоқ және салық жүйесінің түсініксіз, аз тиімді екенін көрсетті.

Бұл кезде барлық әлемде болашағы бар кәсіпорындарға бюджеттен тікелей субсидиялар төлей және барлық салық төлеушілерге жағылшы жасау тиімдірек екені дәлелденді.

Нәтижесінде «селективті жеңілдік беру» принципі бойынша салық жүйесі құралды. Жеңілдік берілетін объектілерді жеткілікті дәлдікпен және көлемділікпен анықтау, бақылау мүлкін емес, мұндай жүйе бюджетпен есеп айырысуда ашықтықтар тудырады.

1991-1995 жылдардағы салық жүйесінің тәуелсіздігін жылдық салық жүйесінің тиімділігін жылдық салық түсімдерінің төмендеуі динамикасы бойынша көруге болады.

Біздің салық салу жүйесі экономикалық және әлеуметтік маңызын жоғалтты, сонымен қатар өзінің негізгі міндеттерінің бірі фискальді ролді де нашар орындады. Салықтық қарыз ауыртпалығын көрсетуге салық төлеушілердің көбісінің жағдайы келген жоқ. Салықтар шаруашылық субъектілерін ішкерлік белсенділікті жоғарылатуға қымбат, тиімді технология енгізуге, өздерінің капиталдарын ұзақ мерзімді салымдарға жұмсауға ынталандырмады. Біздің салық жүйесі шетелдік инвесторларды кері итермеледі.

Нәтижесінде 1995 жылдың басында біздің елдің салық жүйесі күрделі, тиімсіз болды, ал салық төлеушілердің мойнына түсетін түсім өте жоғары болып (85-90% құрады), экономикалық прогреске тежеу жасады.

Экономикалық тиімділікті, қарапайымдылықты және жалпыға бірдей қабылданған дүниежүзілік әділдік принциптерін есепке ала отырып, құрылған нарықтық қатынастарға сәйкес келетін салық жүйесін түбегейлі өзгерту қажеттілігі туды.

3.2 Салықтық реформаның екінші кезеңі Қазақстан Республикасының салық жүйесі (1995 жылдың шілдесінен 2000 жыл аралығы)

1995 жылдың 1 шілдесінде іске қосылған Қазақстан Республикасы президентінің 1995 жылдың 24 сәуіріндегі № 2235 «Салықтар және бюджетке басқа да міндетті төлемдер» заң күші бар Жарлығы талаптарға сәйкес келді.

Бұл кезде динамикалы дамып келе жатқан экономикасы бар елдер үшін салық заңдылығын жетілдіру тұрақты, объективті қажет процесс болып табылатынын атап көту қажет.

Өңдеу кезінде сапалы шетелдік тәжірибе талданды, тәуелсіз эксперттер есебінде салық салу саласындағы Қазақстандық және шетелдік ғалымдар қатысты, беделді халықаралық ұйымдардың ойлары ескерілді, мысалы, ХВҚ, халықаралық салық бағдарламасы, Гуверов институты, стенфорд университеті, АҚШ-ң Гарвард университеті және Қазақстан экономикасының өзіндік ерешеліктері.

Салық реформасының міндеттері:

1. Салық жүйесін және салық заңдылығын қарағайылдандыру. Бұл мақсат іске асырылды, яғни егер бұрынғы жүйе салықтармен аударымдардың 45 түрін қарастырса, олар 11 дейін қысқартылды. Оларды жалпы мемлекеттік және жергілікті деп бөлу Қазақстанның ұнтарлы жүйесіне сәйкес келді. Салықтар мен алымдардың толық тізімін Д қосылшасынан көруге болады.

Келесідей аударымдар жойылды:

- Қазақстан Республикасы қайта құру қоры (өзінедік құннан 3%);
- Кәсіпкерлікті қолдау және бәсекелестікті дамыту қорына (таза табыстан 1%);
- Қалалық жолаушы көлігін қамтамасыз етуге (еңбекке ақы төлеу қорынан 5-20%)

Жетістік немесе жетістікке жетуге ұмтылу, салықтық қатынастардың реттелуі, яғни салық процесіне қатысушылардың қызығушылықтарының балансын білдіреді. Тәжірибеде бұл салық ауыртпалығының төмендеуін білдіреді.

Салық салу тәртібінің өзгеруі экономиканың нақты жағдайына байланысты болды, яғни дағдарыстық көріністер, өндірістің құлдырауы, кәсіпорындардың жағдайының нашарлауы бюджетті табыстан қамтамасыз етуге әсер етті, ал дебиторлық және кредиторлық қарыздардың көлемінің тұрақты өсімі олардың төленбеуі салық қызметінің жұмысын қиындатты. Оны макроэкономикалық көрсеткіштер де дәлелдейді: 1991 жылдан бастап ЖІӨ жылдық көлемінің 10% және 1995 жылы өткізгі ең төменгі деңгейі 61,4% жетті. (ЖІӨ бойынша Қазақстан 150 орын алды).

Сол кездегі Қазақстан бойынша тіркелген кәсіпорындардың жартысының қызметі шығынды болды, ал экономика саласындағы кредиторлық қарыз 1996 жылғы ЖІӨ-нен асып кетті. Бюджеттің табыстылық бөлігінің жағдайының нашарлауының себебі түсінікті: экономика стегнациясы салық базасын қысқартады. Осының нәтижесінде салықтық қарыз ауыртпалығының негізгі бөлігі жұмыс істеп жатқан

кәсіпорындарға түседі, ал бұл өндірістің әрі қарай дамуына тежеу жасанды және өндірушілерді кәленкелі экономикаға кетуін ынталандырады. Бұл сол кезеңдегі негізгі мәселе болды.

1995 жылғы «Салықтар туралы» заңы жеке тұлғалардан табыс салығын прогрессивті шкаласын (5-40%) қарастырды. Нақты еңбекақыға салық салынды, ал басқа табыстар (кәсіпкерлік қызметтен, тауарларды қайта сатудан) жасырылды. Осының нәтижесінде салық регрессивті қызметке келенді және тұрғындардың табыс және мүлкілік жағдайы бойынша талдауды тереңдетті.

Арнайы экономикалық аймақтарға тікелей инвестицияны ынталандыру үшін осы аймақтарда қызметін іске асыратын және тіркелген заңды тұлғалардың табысының 20% мөлшерінде салықтық жеңілдік ставкалары белгіленген. Өндірістің негізгі құралы болып табылатын заңды тұлғалардың табыс салығына қосымша 10% жеңілдік ставкасы тағайындалған. Заңды өндірушілердің ойы бойынша салық салу тәртібінің жүйелігі сол кездегі салықтардың тұрақтылығын, жалпы заңның болуын қарастырады, салық төлеуді бюджетке қанша қарыз екенін білуі тиіс деп есептеді. Сонымен қатар жаңа заң салықтардың мөлшерін 20% төмендетті.

Осы жылдарда (1996-1997 жылдары) ЖІӨ 0,5%-і және 1,7% өсімімен көрінетін экономиканың тұрақтылық белгілері байқалды. Салықтық қарыз ауыртпалығының төмендеуінен басқа, бұл кәсіпорындарды жаңадандыруға шетелдік инвесторлардың жылымен түсіндіріледі.

Осыған байланысты, өз уақытында салық реформаларын тиімді жүргізу үшін қажетті заңдылық базасы құрылды. Алайда реформа ақталусыз созылып, уақыт өтуіне байланысты нысанын өзгертті.

Нәтижесінде 1999 жылы Қазақстанның салық жүйесі бастапқыдан өзгеше болды. Салық жүйесі 4 жылда 30-ға жуық рет өзгерді (орташа алғанда жылына 7 рет). Сонында кәсіпорындардың жұмысындағы іскерлік белсенділікті жоспарлау үшін принципалды шарт болып табылатын тұрақтылық және болжамдылықтан айырылды. Сол уақытта салықтар мен алымдардың саны екі есе шамаға (11 ден 19 дейін) өсті, бұл оларды жинауды қиындата түсті.

Салықтық ауыртпалық және салық заңдылығының тұрақсыздығындағы өзгерістер сол кездегі экономика жағдайымен объективті түрде байланысты болды. 1998 жылдың бірінші жарты жылдығындағы байқалған өсіле қарамастан ресей және азиаттық қаржылық дағдарыстар Қазақстан экономикасы үшін қауіпті болды. 1998 жылы ЖІӨ 1997 жылға қарағанда 1,9%-ке төмен деп, 61,5% құрады. Бірақ экономиканың нашарлауына тек сыртқы факторлар ғана әсер еткен жоқ. Ауыл шаруашылық өнімнің көлемі 1997 жылға қарағанда 18,9% төмендеуі табиғи жағымсыз жағдай болып табылды. Өнеркәсіпте құлдырау 2,4% құрады. Ауыл шаруашылық және өнеркәсіп өнімдерінің көлемінің төмендеуі, импорттың қысқаруы кәсіп қызметтерінің 11,8%, сауданы 3,2% төмендеуіне әсер етті.

Экономиканың қысқартуы салық салынатын негізді азайтты. Статистикалық мәліметтер келесі көріністі көрсетеді:

- мемлекеттік бюджет 1998 жылы табыстар бойынша жазғарды; 89% орындалды;
- шығындар бойынша 82%;
- бюджетке салықтар мен басқа төлемдер бойынша қарыздар, 1998 жылы 40% өсті;
- салық жинақтары 90% құрады.

Салық жүйесінің қажеттілігі арта түсті.

1999 жылдың 1 қаңтарынан бастап, 1998 жылдың 24 желтоқсанындағы «Өзгерістер мен қосымшалар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының заң күшіне енді. Өзгерістер негізінен жаңа жалпы мемлекеттік салықтар мен алымдарға алмастырылған бюджеттен тыс қорларға қатысты болды. Бюджеттен тыс қорларға төлемдердің орнына (зейнетақы төлеу бойынша мемлекеттік орталық, міндетті медициналық сақтандыру қоры, жұмысбастылық қоры) әлеуметтік салық енгізілді. Жол қорына жағар май үшін акциз ставкаларын азайту есебінен жойылды. Занды және жеме тұлғалардан табыс салығы, акциздер, әлеуметтік салықты мақалы бойынша төлеудің жаңа механизмі енгізілді.

Осы шаралар 1998-2000 жылдардағы мемлекеттік бюджетке «салықтардың түсімі және орындалуы» мәліметтер бойынша мемлекеттік бюджеттің табыстылық бөлігіне жағымды әсер етті (Қосымша Д). Салықтар түсімінің қорытындысы сомасы 1998 жылға қарағанда 53% өсті, бұл негізінен табыс салығы түсімдерінің 32% өсуі, әлеуметтік салықтың енгізілуі (21,3%) және КҚС сомасының 10% өсуіне байланысты болды. Алайда бұл шаралар уақытша сипатта болды және салық жүйесінің мәселелерін шеше алмады. Қазақстандық салық жүйесінің негізгі мәселесі оның төле-тендігінің болмауы. Оның негізгі себептері келесідей: экспортқа бағытталған өндіріс сапаларына капитал ағылын ынталандыратын, салық ауыртпалығын тең бөлшектің және экономиканы тұрақсыздандыратын КҚС іс-әрекетінің механизмі болып табылады.

3.3 Салық реформасының үшінші кезеңі (2001 жылдан қазіргі уақытқа дейін)

2001 жылы Қазақстан Республикасының салық заңдылығы әлеуметтік салық және КҚС-ға байланысты өзгерістер мен қосымшалар енгізді. 2001 жылдың 23 қаңтарында өзгерістер енгізілді, соның нәтижесінде салық жүйесі келесідей жинақтармен толықтырылды:

- Қазақстан территориясы бойынша көліктік құралдарға жинақ;
- Нарықта тауарларды өткізу құқығына лицензиялық жинақ;
- Алматы қаласының белгісін қолданғаны үшін жинақ;
- Занды тұлғалардың «Қазақстан», «ҚР» қолданғаны үшін жинақ;

- Қазақстан Республикасының радио жетіліктері ресурстарын қолдануға төлем;
- Жеке тұлғалардың шетелдік валютаны сатып алғаны үшін төлем.

Салық ауырталығын төмендегідей маңызды қадам 20% желілерінен 4%-ке төмендеуі болды. Бұл отандық тауар өндірушілерге айналым капиталын толықтыруға, яғни, өндірісті дамыту, техниканы жаңарту, соның негізінде өнім құнын төмендетіп, бәсекелестік қабілеттілігін жоғарылатуға мүмкіндік берді.

Занды қабылдау кезінде ғалымдар, салықтық ұйымдар және салық төлеушілердің жобаны талдау бойынша ойлары ескерілді. 1995 жылы қаланған салық құрылымы тиімді. 1995 жылдың шілдесінен бастап жүргізілген салық реформасының елдегі салықтық қатынастарды реттейтін нормалар мен салықтар туралы барлық жағдайлар және іс-әрекеттегі салық заңдылығы негізінде Салық кодексін өңдеу жауапкершілікті арттыру және салық ұйымдары мен салық төлеушілердің өзара қатынастары тәртіптері ескерілді. 2002 жылдың 1-қаңтарынан Қазақстан Республикасының «Салықтар және бюджетке басқа да міндетті төлемдер туралы» кодексі енгізілді, ол 2001 жылдың 12 маусымында қабылданған болатын. Қазақстан Республикасының салық кодексінің өңделуімен байланысты салық заңдылығындағы өзгерістер мемлекеттің Халықаралық валюта қоры алындағы негізгі келісімі болып табылады. Бұл қордың басшылығы 1999 жылдың желтоқсанында үш жылдық несиелендіру бағдарламасының мерзімін ұзартудың орнына қазақстандық өкіметтен салық саласындағы міндеттемелерін орындауды талап етті. Бұл міндеттемелерге салық салу тұрақтылығы. Салықтық жеңілдіктердің сақталуы, салық кодексінің жағдайларын қарастыру жатады.

Салық кодексінің өңдеу және қабылдаудың тұжырымдауы бойынша салық салу қосымша нұсқауларсыз тәртіп белгілеуші құжат болды. Кодекс Қазақстан Республикасының салық жүйесінің тәртіпке келтіруге бағытталған жағдайлардан тұрады.

Салық кодексі үш бөлімнен тұрады:

Жалпы бөлім – бұл салық заңдылығының негізі, бұл салық заңдылығының «конститутивтісі».

Ерекше бөлімі – салықтар, жинақтар және басқа да міндетті төлемдердің түрлері, оларды есептеу және төлеу механизмі, салықтық есеп. Кодекстің ерекше бөлімі салықтың 9 түрі, 12 түрі жинақтар мен 8 түрлі төлемдер, сонымен қатар мемлекеттік баж, кедендік төлемнің 2 түрінен құралатын салық жүйесін анықтайды.

Кодексте төлемдердің саны көбейтілген, олардың көбісі «ластаушы төлеуі тиіс» принципіне сәйкес келіп, қазіргі салықтық реформада міндетті болып табылады. Салықтық әкімшілік бөлімі – салықтық бақылауды іске асыру кезінде салық құқық қатынастарына қатысушылардың арасындағы өзара қатынастарының тәртібі. Мұнда негізгі мәселе шаруашылық субъектілерге жаңа өндірістерді құру үшін инвестицияларды тарту

бойынша ынталандырудың байланысты. Лизинг бойынша төлемнің сыйақыларға есепке жатқызу мерзімін қысқартуға және экономикалық тиімділікке тезірек жетуге мүмкіндік береді.

Соныңда келесідегідей қорытындылар жасауға болады:

ҚОРЫТЫНДЫ

1. Қазақстан территориясында көшпелі өмір кезінде салық жүйесі мемлекеттік бюджеттің қаралы ретінде дамуының қажетті шегіне жеткен жоқ;
2. Тиімді салық жүйесін құру негізінде өзіндік тәжірибесі болмағандықтан, шетелдік тәжірибеге сүйену қажет;
3. Салық жүйесінің «үш киті»: салықтық қатынастарды ретлеудің құқылы негізі; салықтарды және басқа да төлемдерді жинайтын ұйымдар; салықтарды құрудың формалары, түрлері және әдістері;
4. Салық жүйесінің I кезеңі (1991-1995ж.) оның көлемділігімен (салықтардың 45 түрі, салық заңдылығының 14 нормативті актілері) немесе фискальді бағытталумен (салық алымдары 95 % дейін) ерекшеленді. Нәтижесі: ЖІӨ тұрақты жыл салығы төмендеуі, бюджетке түсімдердің азаюы, төлемдердің жасалмау дағдарысы, «көлекелі» айналымның мөлшерінің ұлғаюы;
5. 1995 жылғы Қазақстан Республикасының «Салықтар туралы» заңы (II кезең) салық ауыртпалығын азайтты, «селективті жеңілдік беру» саясатын тоқтатты, салықтар санын 11 дейін қысқартты және салық жүйесінің тиімділігін арттырды. Нәтижесі: ЖІӨ азаюын тоқтатты, инвестициялар азымы ұлғайды, іскерлік белсенділік жанданды;
6. Салық саясатында КҚС маңызы өсті, ол салық ауыртпалығында көбірек үлес салмағына (54 %) иеленді. Оның іс-әрекет механизмі, ставка деңгейі, оны алу әдісі экономиканың дамуын тежеді, дағдарысын тереңдетті;
7. 2001 жылдың салықтық «жаңалығы» әлеуметтік салық ставкасының 26 %-тен 21 %-ке төмендеуі және 16 % мөлшерінде КҚС ставкасының енгізілуі болып табылады. Белшектік зерттеу кезінде КҚС қатынасында салық ауыртпалығы тұғыну өнімдерін өндірушілерге таратылды, ал КҚС

– жаңаға салық бөлшегінен аз қалтамасыз етілген тұрғындарға әсер етті.

8. 2001 жылдың Салық кодексі салық жүйесінің құрылымын өзгертіп, эволюциялық сипатта болды. Салық кодексі бойынша Қазақстан Республикасының салық жүйесінің негізгі қасиеті салық салудың қалықаралық қағидаларына сәйкес болып табылады.

Осылайша, Қазақстан салық жүйесі 13 жылда салық қатынастарының үйлесімділікке бағытталған 3 рет реформаға ұшырады, яғни ол бюджетке салық түсімдері жеткілікті болатын, салық ауырталығының тиімді деңгейі нарықтық реттеушілік әсермен құрылды.

Қазақстанға өзінің бизнесін жасырғаннан гөрі, салықтарды төлеу ұтымды болатын салық жүйесі қажет. Салық кодексі Қазақстан Республикасының салық жүйесінің үйлесімді, жоғары теңдестірілген болуына бірінші қадам жасалды деп есептеу қажет.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. ҚР «Конституциясы»: Конституция республикалық референдумда 1995 жылы 30 тамызда бекітілген, өзгерістер 1998 жылы 7 қарашада енгізілген. Алматы: 2002-40 бет.
2. ҚР Азаматтық кодексі (жалпы және ерекше бөлімі), Алматы: Юрист, 2002 ж. 329 бет.
3. ҚР «Салықтар және басқа да міндетті төлемдердің бюджетке түсуі» жөніндегі кодексі (Салық кодексі), № 209, 12 желтоқсан 2003 ж. Алматы. 2004-238 бет.
4. ҚР Қаржы министрлігінің Статистикалық жинағы, 2000-2004 жылдар аралықтарында.
5. Антология экономической классики. Том-2. Том-1. Предисловие И.А. Столырова-М.: МП «ЭКОНОВ», 1991-475 стр.
6. Байжанов У.М. Новые акценты Налогового Кодекса Республики Казахстан, Қаржы-Қаражат: Финансы Казахстана, №1, 2001-12 стр.
7. Бутаков Д.Д. Основы Мирового Налогового Кодекса // Финансы. 1996г. №8, с 23-27, №10 с 3-36.
8. Бернар И., Калли Ж.К. Толковый экономический и финансовый словарь. Пер. с фр. – М.: МО, 1994-784 стр.
9. Данирова М.Г. Некоторые проблемы совершенствования налогообложения. Казахстан на пороге XXI века // Караганда. КЭУК. 1999 г.
10. Ван Хорн Дж.К. Основы управления финансами: Пер. с англ./ Гл. ред. серии Я.В. Соколов – М.: Финансы и статистика, 1996-569 стр.

11. Дернберг Р.Л. Международное налогообложение – М.: ЮНИТИ, 1997-201 стр.
12. Казахстан: 1991-2001 годы. Информационно-аналитический сборник. Под ред. А.А. Смаилова – Алматы: Агентство РК по статистике, 2001-432 стр.
13. Кажықаримов Б.К., Омирбаев С.М. Теория финансов – Караганда, КарГУ, 1991-80 стр.
14. Кейнс Дж.М. Избранные налоговые отношения – М.: ИНО, 1999-70 стр.
15. Капкин В.А. Международные налоговые соглашения – М.: ИНО, 1999-70 стр.
16. Капкин В.А. Налоги и их роль в регулировании внешнеэкономических связей. – М.: Юнити, 1999-183 стр.
17. Макконелл Кэмпбелл Р., Брюстеллинг Л.: Экономика: Принципы, проблемы и политика в 2-х томах: Пер. с англ. М. Республика, 1992-670 стр.
18. Манапов Н. Проблемы налоговой системы. // Қаржы-қаражат. № 6. 1992г. 12-15 стр.
19. Налоги/ Под ред. Д.П. Черника, - 4-е изд. Перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1998-544 стр.
20. Налоги в развитых странах/ под ред. И Русаковой – М.: ЮНИТИ, 1991-231 стр.
21. Налогообложение: учебник/ под ред. Юткиной Т.Е. М.: Финансы и статистика, 1998 г.
22. Омирбаев С.М. Налоги и налогообложение. – Караганда: КарГУ, 1999-141 стр.
23. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь – М.: 1999 г.
24. Сейдахметова Ф.С. Налоги в Казахстане/ - Алматы: «LEM» - 2002 -160 стр.
25. Саутбаева С.К. Из истории налогообложения в Казахстане, Мысль, № 9, 2001 год, 78 стр.
26. Худяков А.И., Бродский Г.М. Теория налогообложения – Алматы: Норма – Қ, 2002-392 стр.
27. Худяков А.И., Наурызбаев Н.К. Налоги: понятие, элементы, установление, виды – Алматы: ТОО «Баста», 1998-160 стр.
28. Юткина Т.Ф. Налоги и налогообложение – М.: ИИФРА – М, 1998-429 стр.